

ZBLISKA I ZDALEKA

G E O G R A F J A
K R A J O Z N A W S T W O
P O D R Ó Z N I C T W O

T R E S Ć:
A R T Y K U Ł Y:

Puławy niegdyś i dziś. — O dziełach
szwedzkich. — Wśród turni Rity i po-
nin Rodope.

PROPORCJE GEOGRAF.

Ilość, wielkość i rozmieszczenie miast
w Polsce. Cz. 1-sza.

Z A P I S K I:

Schronisko na Ostrowie Lednickim. —
Szkocka ekspedycja filmowo-naukowa
w Polsce. — Umowa polsko-szwedzka
o eksport węgla. — Wzrost eksportu pol-
skiego. — Czechosłowacja — państwo
zanikające. — Przywóz i wywóz z Gdyni
drogami rzecznyymi. — Bilans emigracji
polskiej w r. 1935. — Zamówienia peru-
wiańskie w Polsce. — Elektryfikacja Po-
lesia. — Linja lotnicza Warszawa-Ateny. —

W Ś R Ó D K S I Ą Ż E K

NA SREBRNYM EKRANIE

ROK IV. LWÓW, PAŹDZIERNIK 1936 Nr 8 (36)

35 gr.

ZBLISKA I ZDALEKA

REDAGUJE KOMITET:

K. BRYŃSKI,
H. HALICKA,
J. HALICZER,
M. JAROSIEWICZÓWNA,
WŁ. KUDŁA,

A. MALICKI,
Z. PAZDRO,
J. PIĄTKOWSKI,
ST. PRZEŹDZIECKI,
Z. SIMCHE,

F. UHORCZAK,
AL. ZGLINNICKA,
WŁ. ZINKIEWICZ,
AL. ŻARUK.

ZBLISKA I ZDALEKA

UKAZUJE SIĘ RAZ W MIESIĄCU Z WYJĄTKIEM LIPCA I SIERPNIA.

P R E N U M E R A T A WRAZ Z RZESYŁKĄ POCZTOWĄ
ROCZNA 3— zł. **PÓŁROCZNA 1.60 zł.**
KONTO CZEKOWE P. K. O. Nr. 501.002

ADRES REDAKCJI i ADMINISTRACJI
LWÓW, UL. CŁOWA 2. I p.

WARUNKI UMIESZCZANIA OGŁOSZEŃ:
cała str. 50 zł., $\frac{1}{2}$ str. 25 zł., $\frac{1}{4}$ str. 14 zł., $\frac{1}{6}$ str. 10 zł., $\frac{1}{8}$ str. 8 zł.

DRUKARNIA POLSKA

B. WYSŁOCHA
LWÓW, UL. KRASICKICH 18 A
TELEFON 229-19

WYKONUJE WSZELKIE ROBOTY
W ZAKRES DUKARSTWA WCHO-
DZĄCE — SZYBKO, STARANNIE
I PO UMIARKOWANYCH CENACH

WŁODZIMIERZ ZINKIEWICZ, (Puławy).

Puławy niegdyś i dziś

Z szaro-błękitną falą Wisły, dobijamy do Puław.

Wisła przed Puławami opuszcza wąską, przełomową dolinę, w której płynie na odcinku Zawichost-Kazimierz i wkracza w krainę na ogół nizinną i płaską, gdzie dolina znacznie się rozszerza, a brzegi stają się stopniowo coraz niższe. Po obu stronach rzeki ciągną się płaskie, o zmiennej szerokości tereny zalewowe, na których Wisła w czasie powodzi osadza żyzne namulę.

Ze względu na brak regulacji, Wisła pod Puławami przedstawia typ rzeki dzikiej o zmieniającym się korycie i wiecznie ruchomych ławicach dennych piachów.

Pod koniec XIX wieku koryto Wisły znajdowało się na linii Parchatka - Włostowice - Puławy, a zatem Wisła płynęła wówczas tuż pod Puławami; dziś koryto Wisły na tym odcinku tworzy znaczny łuk, wypukłością zwrócony ku zachodowi. Ślad dawnego koryta rzeki znaczą dziś obszary podmokłych łąk i tzw. łacha, znajdujące się po wewnętrznej stronie wiślanego łuku, jakby na jego cięciwie. W związku z wytworzonym zakolem, nurt na rzece znajduje się bliżej lewego brzegu, z czym idą też w parze większe głębokości u tamtego brzegu, co nie jest bez znaczenia dla żeglugi i sportu. U prawego brzegu rzeka jest płytka, po tej też stronie znajdują się plaże. Niskie tereny zalewowe po zachodniej stronie Wisły, wykorzystane na pastwiska lub pola uprawne, chroni pod wsią Góra Puławska czterometrowy wał ciągnący się wzdłuż Wisły ku północy.

Góra Puławska komunikuje się z Puławami za pośrednictwem pojeźdźnego, żelaznego mostu kołowego o 480 m długości. Most im. Prezydenta Ignacego Mościckiego zbudowany został przez Rząd Polski i oddany do użytku w 1935 roku.

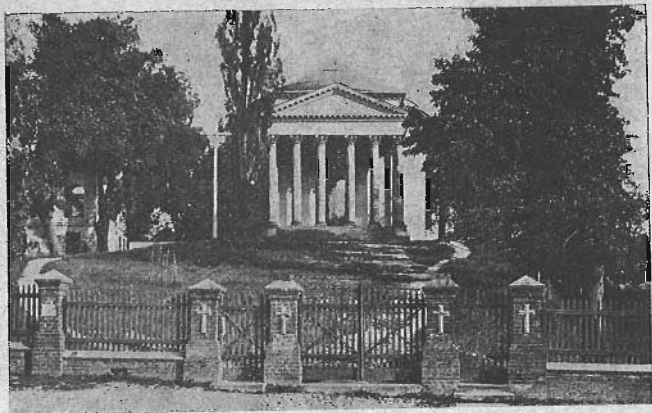
Fakt, że jest to jedyny most na całej przestrzeni od Sandomierza po Warszawę, pozwala snuć daleko idące wnioski o ważności tej przeprawy. Istotnie jest to nader ważne przejście o historycznym znaczeniu. Tędy bowiem wiedzie stary szlak handlowy łączący Lublin z Radomiem.

Aż do czasu Wielkiej Wojny nie było tu mostu i przeprawa odbywała się za pośrednictwem promu. Dopiero na początku wojny, most na Wiśle budują po raz pierwszy wojska rosyjskie. Krótkie było istnienie tego mostu. Już w roku 1915 wojska austriackie zmuszone były budować most ponownie, gdyż poprzedni uległ zniszczeniu.

Ten ostatni, drewniany most przetrwał do czasów obecnych, do roku 1935, kiedy został całkowicie rozebrany, po otwarciu dla komunikacji nowego, żelaznego mostu.

Istnieją jeszcze względy innej natury, dla których zbudowany został obecnie nowy most. Wszak most ten wiąże razem dwie krainy o różnej strukturze gospodarczej. Wybitnie rolniczą Wyżynę Lubelską z przemysłową Wyżyną Małopolską. Zawsze i wszędzie musi odbywać się wzajemna wymiana produktów między dwoma obszarami o różnym obliczu fizjograficznym i gospodarczym. Na starym szlaku handlowym, a na granicy wymienionych krain zbudowany most ułatwia tę wymianę.

Nawiasem warto wtrącić, że most pod Puławami zbudowany zo-

Puławy — Kaplica.

stał niemal dokładnie w połowie długości wspólnej granicy dwóch województw — Lubelskiego i Kieleckiego i blisko połowy odległości między Lublinem i Radomiem, licząc tę odległość wzdłuż szosy. Most ten znajduje się również na granicy dwóch powiatów — puławskiego i kozienickiego.

Na wysokim brzegu doliny Wisły wyniesionym nad poziom rzeki 15—20 m rozbudowało się miasto Puławy.

Patrząc na nie od strony Wisły, z mostu, zatrzymujemy wzrok na przepięknej budowli na brzegu doliny wzniesionej, w stylu starożytnej rzymskiej architektury.

Na ośmiu kamiennych słupach uwieńczonych pięknymi głowicami, wspiera się trójkątny fronton. Za nim kopuła z lśniącym w słońcu krzyżem. Przepiękna ta świątynia jest kościołem parafialnym.

W kamieniu kute litery głoszą, że jest on poświęcony „W niebo wziętej Boga Rodzicy”. Ząb czasu dokonał na nim już swego dzieła. Przemięęło nad świątynią zgorą 130 lat.

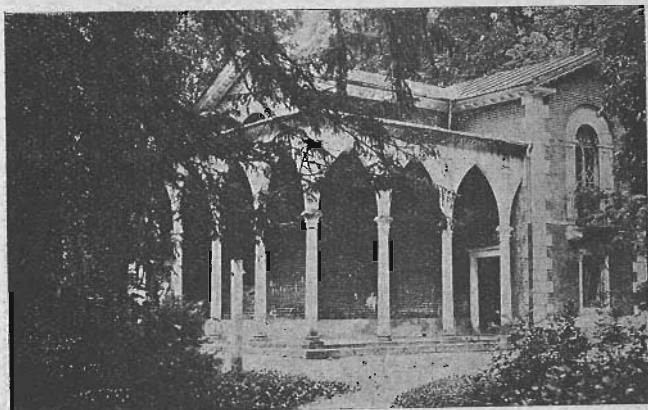
W 1803 roku buduje ten kościół ks. Adam Czartoryski na wzór rzymskiego Panteonu. Do dziś można czytać napis umieszczony pod frontonem, który książę polecił wówczas wyryć: „Pomny na wiarę i cnoty kochanej matki swojej Maryi z Sieniawskich Xiężny Czartoryski W. R. Adam Kazimierz poświęca”.

Okrągłe wewnątrz nakrywa wysoko sklepiona kopuła. Pod kopułą biegnie dokoła kościoła galeria wsparta na kolumnach jońskiego stylu. Obszerna galeria może pomieścić ok. 300 osób.

Drewniany ołtarz w stylu gotyckim nie był przeznaczony dla tego kościoła. Pochodzi on z książęcej kaplicy pałacowej, skąd w obawie przed zniszczeniem grożącym ze strony Rosjan, przenieśli go Czartoryscy do kościoła.

Za zachodnią stroną kościoła rozciąga się daleki widok na dolinę Wisły, nowy most i wieś Górę Puławską. Jest to najpiękniejsze miejsce widokowe w Puławach.

Dawną aleją Czartoryskich, z której dziś pozostały tylko nikłe ślady, kierujemy swe kroki ku zieleniejącemu w dali parkowi.

„Domek gotycki” w Puławach.

Zacisznie tu i miło. Kilka do dziś zachowanych wiekowych kolumnów drzewnych świadczy o jego starości. Z poza gęstego listowia olbrzymiej lipy przeświecają jasne ściany „Świątyni Sybilli”, najpiękniejszej budowli z czasów Czartoryskich.

Patrząc na to arcydzieło budownictwa ma się wrażenie, że znajdujemy się nie w Polsce, ale gdzieś w starożytnym Rzymie. Wrażenie to ma pewne uzasadnienie w tym, że „Świątynia Sybilli” została zbudowana na podobieństwo starożytnej świątyni w Tivoli we Włoszech.

W 1800 r. wznosi tę budowlę księżna Izabella z Flemmingów Czartoryska, poślubiona Adamowi Czartoryskiemu, by służyła jako pierwsze na ziemiach Polski muzeum pamiątek historycznych i dzieł sztuki.

O przeznaczeniu tej „świątyni” mówił, dziś już nieczytelny napis wyryty niegdyś nad drzwiami „Przeszłość — przyszłość”.

Okien „świątynia” nie posiada. Światło wlewało się niegdyś pełnym strumieniem poprzez ogromną szklaną kopułę dachu, odlaną z jednolitego szkła. Był to dar cara Aleksandra I.

Dziś szklanej kopuły już nie ma. Nie ma też zabytków, które mieściły się w górnej sali „świątyni”¹⁾.

Na dole, liczne wnętrza budzą przypuszczenie, że ta część „świątyni” przeznaczona była prawdopodobnie na grobowce. Znajdował się tu ogromny pomnik ks. Józefa Poniatowskiego, z czarnego marmuru wykuty.

Oglądając „Świątynię Sybilli” z pod owej olbrzymiej lipy nie widzi się dolnej części budynku. Trzeba dopiero zejść w dół obok olbrzymich głazów narzutowych, by ocenić wielkość całej budowli.

Do górnej sali wiodą wysokie schody. Po obu ich stronach, na kamiennych piedestałach wznosiły się dwa sfinksy, dziś już nieistniejące.

„Świątynia”, założona na kole zachwycą oko przepiękną kolumnadą korynckiego stylu. Na kolumnach, za którymi biegnie okrągły krużganek, wspiera się fryz ozdobiony piękną ornamentyką.

¹⁾ Część cennych zbiorów została wywieziona przez Moskali za granicę, reszta zaś, którą zdołali uratować Czartoryscy, znajduje się w Muzeum ks. Czartoryskich w Krakowie.

Puławy — pałacyk „Marynki”.

Dziś „Świątynia Sybilli” zamknęła swoje podwoje, za którymi kryje się puste wnętrze. Niegdyś jednakże była wypełniona po brzegi i nie była w stanie pomieścić licznych zbiorów. Trzeba było dlatego pomyśleć o nowym pomieszczeniu.

Tak powstał, w pobliżu „Świątyni Sybilli” stojący „Domek Goetycki”. Tu była galeria obrazów i portretów, zbrojownia i szereg innych pamiątek.

Od „Świątyni Sybilli”, na końcu pięknej perspektywy alei utworzonej z drzew o gałęziach wygiętych na kształt sklepienia nad drogą, widać niewielki budynek „oranżerii” w stylu pseudo-klasycznym. Przed oranżerią wznosił się wspaniały posąg Flory, z którego dzisiaj nie pozostało śladu.

W dolnej części parku, nieco poniżej „Świątyni Sybilli” odnaleźć można ślady starego amfiteatru Czartoryskich, na którego scenie odegrano za czasów księząt, między innymi, „Matkę Spartanę” Książnina.

Idąc z parku w kierunku Włostowic, wchodzimy na dziedziniec pięknego pałacyku w stylu klasycznym, nazywanym „Marynki”. Zbudowała go księżna Izabella dla swej córki ks. Marii Wirtemburskiej, od której imienia otrzymał nazwę. Okna pałacyku, zwrócone ku zachodowi, wychodzą wprost na łachę wiślaną, dawne koryto Wisły.

Wróćmy jednak do dawnej siedziby księząt.

Ogromny pałac, położony na terenie parku przechodził w ciągu dziejów różne koleje. Zbudowany na wysokim brzegu doliny Wisły, nad łachą, miał bardzo dogodne, obronne położenie.

Na długo przed Czartoryskimi, stał na tym miejscu obronny zamek należący do Sieniawskich. Gdy Polskę zalał „potop” szwedzki, zamek Sieniawskich został na rozkaz Karola XII spalony.

Ze zgliszcz dźwiga go i zamienia na pałac Maria z Sieniawskich Denhoffowa, która wyszedłszy powtórnie za mąż za ks. Augusta Czartoryskiego (ojca Adama), wiąże w ten sposób dalsze losy pałacu z losami Czartoryskich.

W starych murach pałacu pulsowało niegdyś bujne życie. Tu przebywali Książnin, Woronicz, Karpiński, Piramowicz, Zabłocki; tu pisał i two-

Ryc. 131.

Puławy — gmach Instytutu.

rzył Niemcewicz. W pensjonacie dla panien, założonym przez księżnę, przebywa Klementyna Tańska. Tu skupiała się liczna młodzież szlachecka dla nabycia ogłady towarzyskiej i nauki, tu przebywali chorzy i nieszczęśliwi, nad którymi roztaczali opiekę oboje księstwo. Nie brakło też nigdy cudzoziemców, a kilkakrotnie odwiedzał Puławy car Aleksander I.

Codziennie zasiadano tu do 5 stołów, zastawionych niemal zawsze 40 nakryciami.

Nadeszły jednak dni klęski.

W roku 1831 po powstaniu listopadowym, cała fortuna Czartoryskich obrócona zostaje w perzynę przez wojska rosyjskie.

W 13 lat później tj. w 1844 r. otworzono w pałacu, przeniesioną z Warszawy szkołę dla dziewcząt tzw. „Instytut Maryjski”, a następnie dzięki zabiegom Wielopolskiego — Szkołę Politechniczną.

Po krótkim istnieniu tej szkoły, po powstaniu styczniowym, władze rosyjskie zakładają w dawnym pałacu Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa w 1869 r.

Po odzyskaniu Niepodległości, w miejsce rosyjskiego Instytutu powstaje Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego.

Dzisiejszy gmach Instytutu różni się znacznie od dawego pałacu. Dokonano tu wiele zmian i przeróbek. Do dziś zachowała się w dobrym stanie przepiękna sala gotycka, będąca za Czartoryskich kaplicą pałacową. Nadto zasługuje na uwagę tzw. sala kamienna, a przede wszystkim biblioteka, w której w 1920 roku ważyły się losy Polski, tu bowiem została przez Marszałka Piłsudskiego powzięta decyzja ostatecznej rozprawy z nawałą bolszewicką.

Zamarły już echa świetnej, minionej przeszłości. Lata przeminęły nad cennymi zabytkami Puław i w murach ich uczyniły znaczne szczyrby. Najwyższy już czas zająć się konserwacją tych arcydzieł architektury.

Z uznaniem należy podkreślić fakt, że społeczeństwo miejscowe podjęło już odnośną akcję i otoczyło opieką „Domek Gotycki”, którego wewnątrz zostało już zrekonstruowane wiernie według dawnego stanu.

Puławy — fragment „Świątyni Sybilli”.

Wskrzeszając piękne tradycje Czartoryskich, postanowiono założyć w „Domku Gotyckim” regionalne muzeum puławskie.

Przyjrzyjmy się na koniec samemu miastu. W porównaniu ze wspomniałymi arcydziełami pozostałymi z czasów Czartoryskich, domy miasta przedstawiają się nader skromnie, a tu i ówdzie bardzo nieestetycznie i wprost nędznie. Czyni się jednak na szczęście duże wysiłki około estetycznego podniesienia wyglądu miasta i jego rozbudowy.

Puławy są miastem powiatowym. Skupiają się tu władze administracji państwowej; tu grupuje się szereg organizacji społecznych.

Miasto liczy dziś ponad 12 700 mieszkańców. Posiada cztery szkoły powszechne o ogólnej liczbie ok. 1 740 dzieci i koedukacyjne gimnazjum państwowe liczące ok. 530 młodzieży.

Tuż za gimnazjum, w północno-wschodniej stronie miasta, znajdujemy nową dzielnicę, położoną nieco na uboczu w stosunku do śródmieścia, tzw. „działki urzędnicze”.

Wśród lasu sosnowego pobudowano tu szereg domków, cieszących się dużym powodzeniem w lecie u letników.

W tej części miasta zalegają wokół grube pokłady piasków pochodzenia przeważnie polodowcowego, na których rośnie sosna. W miejscach, gdzie las wytrzebiono i ukazały się na wierzchu nagie obszary piachów, zaczynają pod wpływem wiatru tworzyć się wydmy, które raz rozpoczynając wędrowkę, mogą stać się poważnym niebezpieczeństwem dla człowieka.

Dr KAROL KLEIN, (Lwów).

O dzieciach szwedzkich

Mam w Szwecji przyjaciela - esperantystę, nazywa się John Skult, pracuje jako tokarz w fabryce obok Stockholmu. Znajomość nasza zaczęła się w sposób dla nas, esperantystów, bardzo zwyczajny: odpowiedziałem na jego anons, zamieszczony w gazecie esperanckiej, i już po pierwszej wymianie listów przypadliśmy sobie tak dalece do smaku, że po krótkim czasie zostaliśmy na odległość przyjaciółmi. Przychodzące do mnie z Szwecji listy były pogodne, spokojne i szczere; odzwierciedlały się w nich doładnie charakter piszącego i łagodne usposobienie Szwedów. Pan Skult, jak się okazało, ma dwoje dzieci, małego chłopaczka Jana i dorastającą dziewczynkę o imieniu dość dziwnie dla nas brzmiącym: Majken. Dzięki nadesłanym fotografiom mogłem ich poznać bliżej: Jan miał na nich łobuzerski uśmiech a Majken figlarnie zmrużone oczy.

Z czasem przyszły jakieś moje zobowiązania wobec tych dzieci. Oto w okresie Wielkiej Nocy otrzymałem od nich małe, własnoręcznie malowane obrazki, przedstawiające motyla, konia albo i kurczątka, uciekające przed deszczem z rozpostartym parasolem. Do tej przesyłki dołączył ojciec wyjaśnienie, że zgodnie z starym obyczajem, panującym do dzisiaj w Szwecji, w czasie Wielkiej Nocy przebierają się dzieci w stroje staruszek, obchodzą domy sąsiadów i wsuwają przez szpary drzwi takie właśnie obrazki z podpisem i życzeniami świątecznymi. A więc dobrze, Janie i Majken, odpisalem im wtedy, dziękuję wam za te obrazki, wrzucone mi przez listonosza, waszego zastępcę, do mego mieszkania. Jak będę w lecie w Szwecji — odwiedzę waszych rodziców i was, odpocznę w waszym zacisznym domku pod Stockholmem wśród łąk, skał i lasów i przekonam się naocznie, jacy są z was figlarze.

W sierpniu 1934 r. popłynąłem statkiem „Warszawa” do Szwecji. Po przybyciu do Stockholmu zaczęły się słoneczne dni i jasne noce i przyjacielskie rozmowy w ogrodach, przy stole w domu, przy głośniku, rozbrzmiewającym w jakieś poniedziałkowe popołudnie dźwiękami polskich pieśni żołnierskich, nadawanych właśnie wtedy przez rozgłośnię krakowską. Poznałem naturalnie i Jana i Majken, która jak rusalka w północnych baśniach najchętniej spędza dni letnie w pobliskim jeziorze. Gościłem ich z gromadą innych dzieci na statku, a że w obcowaniu z nimi niejednego się dowiedziałem o waszych szwedzkich rówieśnikach — niechże ten artykuł nimi przede wszystkim się zajmie.

Byłem w Szwecji po raz pierwszy sześć lat temu. Ale tak się jakoś wtedy złożyło, że wśród wędrówek po pięknym Stockholmie i jego czarującej okolicy zabrakło mi czasu na życie z dziećmi. Jedno tylko zdarzenie samo jak gdyby podeszło do mnie, zaznajamiając mnie z kilkunastoletnim chłopakiem nazwiskiem Olle Hallberg. Jechałem statkiem „Prins Gustaf” do Saltsjö, miejscowości letniskowej pod Stockholmem. Obok mnie znalazł się na pokładzie młodziutki kolporter gazet, dostarczanych z stolicy do miasteczek okolicznych. Trudno było z nim się porozumieć, gdyż nie znał on żadnego języka poza szwedzkim, którego znowu ja nie znałem. Dzięki jednak bystrej spostrzegawczości i orientacji dorozumiewał się on znaczenia słów, jakich używałem w rozmowie z polskimi towarzyszami, biorąc za podstawę wyrazy o brzmieniu mię-

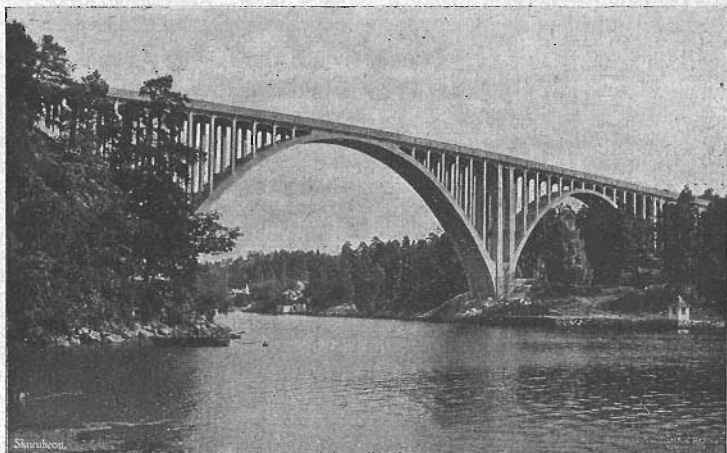
Krajobraz okolicy Stockholmu (Saltsjöbaden).

dzynarodowym, jak np. fotografia, mapa, plan itd. Zadziwiająca była inteligencja tego chłopaka, który po pewnym czasie nie tylko objaśniał nam mapę tych okolic, jaką miał przy sobie, ale nawet z powodzeniem wystąpił w roli tłumacza, pośredniczącego między nami a kapitanem okrętu.

Podczas drugiego pobytu w Szwecji w r. 1934 znalazłem się w położeniu znacznie pomyślniejszym. I czasu było więcej i nowości było mniej, więcej zatem uwagi mogłem poświęcić przyglądaniu się dzieciom na ulicy, w tramwaju czy w pociągu, rozmowom z nimi w domu lub na spacerze. W tym wszystkim p. Skult był nieocenionym pośrednikiem i objaśniaczem.

Najłatwiej chyba ogląda się dzieci w miejscach publicznych, a więc na ulicach, w wozach tramwajowych czy kolejowych. I tu od razu wpada w oczy bardzo dziwne zachowanie się dzieci szwedzkich. Siedzę sobie w przedziale kolejowym w towarzystwie dwóch chłopczyków, jednej dziewczynki i ich rodziców. Ojciec czyta gazetę, matka patrzy przez okno, a dzieci? dzieci jak gdyby nie było. Trzymają na kolanach jakieś pakunki, nie mówią zupełnie nic do siebie i prawie bez ruchu siedzą na ławkach. Nie trudno sobie wyobrazić ile powagi, skupienia, panowania nad sobą wymaga takie spokojne, nieraz kilkugodzinne odbywanie podróży. Zapytacie pewnie: czy tak jest zawsze, i w domu i w szkole? Nie przerażajcie się, nic podobnego! W domu dzieci są dziećmi, a więc biegają, figlują zupełnie jak u nas, bo w domu, wśród ludzi najbliższych, kochających, wolno dużo. Poza domem jednak nie trzeba być dokuczliwym, nie uchodzi przeszkadzać innym i nadużywać czyjejs cierpliwości. Tak się wychowuje dzieci w Szwecji, a czy dobrze i słusznie — niech o tym powie jeden z waszych podręczników geografii, gdzie pisze się dużo o spokojnej uprzejmości Szwedów, o ich wytwornej kulturze, prawości i prostocie. Widać z tego, że w Szwecji nie najgorzej przedstawia się wychowanie dzieci, jeśli o ludziach dorosłych pisze się tak ładnie.

Ryc. 134.

Most w okolicy Stockholmu.

Jak jest w szkołach szwedzkich -- nie dużo mógłbym wam napisać, bo w sierpniu, podczas wakacyj, nauki nie było. Ale za to moi młodzi i dorośli przyjaciele niejedno mi o szkołach opowiedzieli. Z ich informacyj wybieram te, które odnoszą się do sprawy zawsze w szkole ważnej, mianowicie jak w Szwecji ocenia się postępy w nauce. Otóż takich stopni jest tam stosunkowo więcej niż u nas, a co ciekawsza — nie używa się tam jedynek, dwójek czy piątek, ale początkowych liter abecadła, to dużych, to małych, to pisanych łącznie lub osobno. Np. duże A jest największą pochwałą, duże C naganą, a między tymi literami jest jeszcze małe a, duże AB, duże B z małym a, duże B i wreszcie duże B z małym c. Razem więc jest stopni siedem, oddających różne odcienie oceny. Kiedy zaś chodzi o jeszcze dokładniejszy wymiar — polepsza się notę przez dodanie krzyżyka, naszego plus, a pogarsza kreseczką poziomą, naszym znakiem minus.

Przeglądałem również zeszyty dzieci szwedzkich. Przypadek zrządził, że w zbiorach starych i nowych rękopisów Upsali, czcigodnym, uniwersyteckim mieście w środkowej Szwecji, znalazłem zeszyt kaligraficzny, tzw. po szwedzku „skrivbok“, księcia Gustawa, późniejszego króla Gustawa III, który np. pod datą 2 stycznia 1755 zaprawiał się jako jedenastoletni chłopak pisaniem na całej stronie łacińskiego słowa „utile“. Noty tam nie było, ale myślę, że należałoby mu się duże A.

Skoro zaś już jesteśmy w zbiorach w Upsali — zatrzymajmy się na chwilę przed dużą płachtą złotego jedwabiu, na której widnieje polskie imię i nazwisko: Kazimierz Tarnowski. Jemu to w r. 1636 niejaki Wagrowecjus poświęcił swój traktat filozoficzny, wydrukowany na tym właśnie jedwabiu.

I jeszcze parę szczegółów o zeszytach, a zwłaszcza o jednym, bardzo ciekawym. Jest on własnością uczennicy klasy piątej Alice Sundberg. Mieszczą się w nim opisy geograficzne krajów europejskich, a zatem i Polski. Przeglądajmy tę część dokładnie. Zaczyna się tak: na jednej kartce jest wymalowana flaga białoczerwona, potem mapka Polski,

potem dwór szlachecki, co prawda nie bardzo udany. Po rysunkach następują informacje o naszym kraju, a więc że Polska jest równiną, że na wschodzie są błota poleskie, że rosną na ziemi polskiej buraki cukrowe, len, pszenica, ziemniaki, że wydobywa się naftę, węgiel, cynk, sól. O Lwowie wie Alice tyle tylko, że jest to wielkie miasto fabryczne i handlowe, choć — prawdę mówiąc — nie naliczylibyśmy wielu fabryk we Lwowie. Nie ten szczegółik jednak nieco nas dziwi, co innego nie będzie się nam w tym zeszycie podobać, to mianowicie, że Lwów wciąż jeszcze nazywa się w Szwecji po niemiecku Lemberg i że zamiast o Małopolsce mówi się tam do dzisiaj o... Galicji.

W ciągu ostatnich dwóch lat niejedną jeszcze wiadomość przyniosły mi listy p. Skulta o Szwecji i jego dzieciach. Wymieniamy z sobą często listy, książki, fotografie, na których Jan i Majken rosną z miesiąca na miesiąc. W roku przyszłym spotkamy się zapewne w Warszawie, dokąd zjadą się esperantyści z całego świata, by w mieście, w którym żył i umarł twórca Esperanta, dr Zamenhof, uczcić pięćdziesiąt rocznicę istnienia idei i języka esperanckiego.

ALFRED JAHN, (Lwów).

Wśród turni Riły i połonin Rodope

W południowo-zachodniej Bułgarii wznosi się jeden z najpotężniejszych masywów górskich półwyspu Bałkańskiego — **Riła**. Wierchołki tego masywu, zbudowanego ze skał krystalicznych, granitów, gnejsów i wapieni krystalicznych wznoszą się przeciętnie powyżej 2 500 m, z najwyższym szczytem półwyspu Bałkańskiego — **Musala** (2 935 m) na czele. Grupa Riły jest właściwie częścią składową wielkiego równoleżnikowego pasma górskiego **Rodope**, lecz ze względu na swój charakter krajobrazowy i budowę geologiczną otrzymała osobną nazwę, podobnie jak nieco na południu położony **Pirin**, podczas gdy nazwę Rodope ogranicza się coraz częściej do wschodnich połaci tego systemu.

Korzystając z pobytu w Bułgarii z racji odbywającego się w Sofii IV Kongresu Geografów i Etnografów Słowiańskich postanowiliśmy — uczestnicy wycieczki akademickiego Koła Geografów Uniw. Jana Kazimierza — zwiedzić tę partię górską.

Przy pięknej pogodzie wyruszyliśmy z Sofii autobusem. Droga prowadzi wzdłuż południowego brzegu kotliny sofijskiej, następnie skręca nagle na południe. Jadąc wzdłuż rzeki **Isker** wpadamy w jego pierwszy przełom przez małe pasmo górskie **Srebrnej Góry**. (Po raz drugi przełamuje się Isker przez Bałkany). Ta droga prowadząca ze Sofii do podnóża Riły daje możność świetnego poznania charakterystycznych dla półwyspu Bałkańskiego jednostek krajobrazowych, jakimi są przestronne kotliny połączone dzikimi przełomami rzek górskich. Minąwszy przełom kotliny połączone dzikimi przełomami rzek górskich. Minąwszy przełom Iskeru, wąski i dziki, tak, że nie było w nim miejsca na przeprowadzenie drogi, którą ostatecznie musiano wykuć w litej skale, wjeżdżamy w drugą kotlinę. Jest ona mniejsza od poprzedniej, lecz dokładniej i szczelniej obwarowana ze wszystkich stron górami. Już zarysowuje się na horyzoncie ciemna sylwetka Riły, wraz ze zbliżaniem się ku niej coraz bardziej rosnąca. Jednolita szara ściana zamykająca od południa ko-

Ryc. 135.

Fot. J. Drewnieuska

Fragment z drogi do schroniska pod Musalą widoczna w głębi.

tlinę nabiera coraz żywszych barw, z mgieł szarości wynurza się coraz wyraźniej zielona barwa lasów i łąk, odcinająca się od wyżej położonych ciemnych turni, połyskujących gdzieniegdzie plamami śniegu. Mijamy główne miasto kotliny Samokow. Droga biegnie teraz już wyraźnie pod górę. W wysokości około 1100 m natrafiamy na pierwsze drzewa szpilkowe. Ostatnią stacją autobusową jest Czamkorija — ukryte wśród lasów świerkowych luksusowe lotnisko górskie.

Na dłuższy odpoczynek nie ma czasu, bo dzieli nas jeszcze 1200 m wzniesienia od schroniska położonego pod Musalą. Wygodną drogą posuwamy się wzdłuż doliny Bistricy naprzód przez gęsty, ciemny las szpilkowy, który w końcu ustępuje miejsca obszarom trawiastym. Po wyjściu z lasów, które tu sięgają do wysokości prawie 2000 m roztoczył się przed nami dziki, wysokogórski krajobraz z dumnie wznoszącą się pośrodku Musalą. Wobec tego potężnego kompleksu skalnego z daleka widoczny budynek schroniska przedstawia się jak pudełko od zapalek. Maszerujemy dalej. Wysokość wzrasta — temperatura spada. Robi się już przejmujące zimno, tym trudniejsze dla nas do zniesienia, że czegoś podobnego nie spodziewając się w słonecznej Bułgarii nie przygotowaliśmy się odpowiednio. Staje się teraz dla nas zrozumiałe, dlaczego wszyscy turyści bułgarscy po drodze spotykani byli objuczeni płaszczami i sweterami.

Na drugi dzień wcześniej rano wyruszyliśmy ze schroniska, kierując się ku widocznemu przed nami szczytowi. Musala teraz już niepodzielnie panuje, rozrasta się, olbrzymieje, przytłacza swoim widokiem. Jej grzbiet skalisty, poszarpany, tworzy formy ostre, jaskrawo odcinające się na tle rozjaśnionego przez wschodzące słońce błękitu nieba. Wszędzie jest widoczny wynik pracy lodowców, które tu niegdyś istniały. Cały skłon północny jest rozbity na szereg kotłów przepaściowych, na których dnie osadziły się małe lecz głębokie jeziora, upłazów i żlebów zajętych przez luźne płyty śniegu. Śnieg przechowuje się tu z roku na rok jedynie w zacienionych niszach skalnych, względnie na stokach zwróconych ku wschodowi. Panujące bowiem w zimie wiatry zachodnie przerzucają

Ireczek (2 746 m) szczyt wznoszący się nad schroniskiem pod Musalą. (+)

śnieg przez grań i gromadzą go na stokach wschodnich w tak wielkiej ilości, że ciepło letniego słońca nie zdoła go stopić. Tę samą rolę spełniają również lawiny, które zasypują kotły polodowcowe masą śniegu, mogącą przetrwać lato. Droga wiję się wśród głazów granitowych, przetrzuca się przez listwy skalne, wznosi się coraz wyżej. Jeszcze jeden wysięk i stajemy na szczycie.

Dzień pogodny i powietrze przejrzyste pozwalają objąć okiem niezmierzone przestrzenie. Widok to na zawsze niezapomniany. Od północy wystrzela potężna Witosza Planina, mała powierzchnioowo, lecz wysoka grupa górską królująca nad stolicą kraju — od zachodu i południa wewnątrz masywu Rily przechodzi w bielejące śnieżną białością szczyty Pirinu. Czyżby Pirin, którego najwyższy wierzchołek El Tepe jest 10 m niższy od Musali był pokryty wiecznym śniegiem?

Nie — to tylko złudzenie, wywołane olśniewającą w promieniach słońca białością marmurów budujących wierzchołki tych gór.

Sama Musala jest ujęta w bezpośrednim sąsiedztwie szczytu przez potężne doliny dwóch największych rzek bułgarskich. Od zachodu dolina Białego Iskeru głęboko i daleko wciną się w masyw — od wschodu bezpośrednio pod szczytem bierze początek Marica, rzeka, opiewana w bułgarskim hymnie państwowym, świadek powstania i dziejowego rozwoju Bułgarii. Zwiedzamy na szczycie obserwatorium meteorologiczne, świetnie wyposażone we wszelkiego rodzaju przyrządy, połączone telefonicznie z Czamkoria. Korzystamy z objaśnień usłużnego obserwatora, który udziela nam informacji nie tylko z zakresu swojej pracy, lecz chętnie objaśnia nam najbliższą okolicę i dalszą naszą drogę. Grzeczność jest wogóle zasadniczym rysem charakteru Bułgarów, co łącznie z wielkim umiłowaniem kraju ojczystego pozwala turystom znaleźć najlepszych przyjaciół nawet wśród najbliższych gór. O tym przekonaliśmy się w czasie całego pobytu w Bułgarii, gdzie udzielano nam pomocy czasami z wielkim poświęceniem, abyśmy tylko mogli jak najwięcej zobaczyć, jak najlepsze wrażenie wynieść z ich małego, a tak pięknego kraju.

Ryc. 137.

Fot. J. Drewniewska

Musala — obserwatorium meteorologiczne
na szczycie.

Stok południowy Musali jest łagodniejszy niż północny. Formy zaokrąglone, kopulaste. Wszystko to stoi w związku z mniejszym rozwojem zlodowacenia na stokach zwróconych ku słońcu. Schodzimy rażno w dół, a kierując się ku wschodowi zdobywamy po drodze jeszcze dwa wielkie szczyty Rily — **Małą Musalę** i **Manczu** (powyżej 2 700 m). Słońce przygrzewa coraz mocniej. Ze wszystkich starych, zależałych śniegów coraz obficiejszą sączą się potoki.

Schodzimy w dół, by znów za chwilę wdrapywać się na stromą grań. Ta czasami męcząca wędrówka daje jednakże pełne zadowolenie pokonywania trudności. Czas już pomyśleć o noclegu. Schroniska jednakże nie widać choć jesteśmy już na przełęczy *Zawracica*, czyli w miejscu, w którym ono, według informacji obserwatora z Musali powinno się znajdować. Nie zrażeni tym schodzimy coraz niżej mając zamiar ostatecznie nocować pod gołym niebem — co zresztą ze względu na przejmujące zimno nie należałoby do przyjemności. Przypadkowi i wyjątkowemu szczęściu należy przypisać, żeśmy tego wieczora znaleźli na dnie doliny prawej *Maricy* ukryte, a tak upragnione schronisko.

W trzecim dniu wycieczki maszerowaliśmy dalej na wschód. Teraz dopiero zobaczyliśmy jak dalece zmienił się krajobraz na odcinku zaledwie kilkunastukilometrowym. Zniknęły już bezpowrotnie dzikie i ostre grzbiety skaliste, a ich miejsce zajęły łagodne, trawą porośnięte i nieco spłaszczone szczyty. Widok ten w zupełności przypomina nasze kopulaste połoniny czarnohorskie. Tą obfitością terenów trawiastych tłumaczy się często tu spotykaną przy nazwach szczytów przyczepkę „czal”. „Czał” jest to wyraz turecki i oznacza łąkę. Brak odpowiedniej mapy tego terenu oraz zupełny brak dróg i szlaków turystycznych nie pozwolił nam na dokładne orientowanie się. I tylko dzięki intuicji naszego przewodnika p. Penkova, studenta uniwersytetu sofijskiego udało się nam bez długiego błądzenia przejść tę partię.

Coraz obfitsze połoniny, coraz bujniejsze trawy — lecz człowieka ani śladu. Przecież przemierzaliśmy już ogromne połacie trawiaste, które dla pasterza mogłyby się stać nieocenionym źródłem dochodów. Przy-

Ryc. 138.

Fot. J. Drewniewska

Dzikie turnie głównego grzbietu masywu Musali z zalegającym w niszach skalnych śniegiem.

czyni niewyzyskania tych łąk na wypas należy szukać w tym, że rolnik czy pasterz bułgarski nie czuje się zagrożony brakiem ziemi, przez co nie jest zmuszony do szukania pożywienia dla bydła i owiec w wyższych partiach górskich. Dopiero na skraju tych wielkich połonin spotkaliśmy dwóch pasterzy wypasających małe stadko owiec. Byli to tzw. *pomacy*. Tak nazywa się ludność bułgarska wyznania mahometańskiego. Lud górski, wolny, rozmiłowany w swojej swobodzie, trudni się rolnictwem w kotlinach śródgórskich, względnie pasterstwem na połoninach. Te charakterystyczne cechy ludów górskich posiadał również spotkany pasterz, chłopak może szesnastoletni, który mimo to, że wychował się wśród dzikiej przyrody, którego jedynym towarzystwem były psy owczarskie i owce, odważnie i rezerwowo odpowiadał na nasze pytania za pośrednictwem przewodnika, bez najmniejszego zażenowania.

Powoli zaczęliśmy schodzić w dół. Po dwóch dniach wędrówki opuszczaliśmy wysokość 2 000 metrów. Coraz częściej ukazują się po drodze opuszczone szałas pasterskie. Przyspieszamy kroku, aby jeszcze przed nocą zdążyć do w dali widocznej wioski *Kurtowo*. Jest to właściwie osiedle sezonowe, złożone z kilkudziesięciu chat, zamieszkałe w lecie dla sprzętu siana, częściowo również dla wypasu owiec. Wchodzimy w wąskie uliczki, ciągnące się między zagrodami, witani wściekłym ujadaniem psów. Po obu stronach stoją nędzne, sklecone z desek chaty, a raczej można powiedzieć budy. Wchodzimy do jednej z takich chat, której właścicielka zdecydowała się w końcu nas przenocować za stosunkowo wysoką opłatą. Całe wnętrze chaty składa się z jednej ciemnej izby rozjaśnionej jedynie światłem przedostającym się przez szpary między deskami ścian i dachu. Ta nieszczelność dachu jest z innego względu konieczną. Mianowicie dla wydobywania się dymu z ogniska, które tu poprostu roznieca się na środku izby na wylepionym gliną palenisku. Niezbyt miło zapowiada się nocleg w takim schronisku. Każdy z nas stara się zająć miejsce, które najmniej jest narażone na niebezpieczeństwa wynikłe z nieszczelności ścian i dachu naszego apartamentu. Kolacja nasza składa się tego wieczora z produktów, które można było dostać

Ryc. 139.

Fot. J. Drewniewska

Północny stok Manczu śnieg w kotle
polodowcowym.

tu na miejscu. A więc gęste słodkawe mleko owcze i silnie słony owczy ser bułgarski tzw. „kaszkawał”. Takie pożywienie je się tylko wtedy, kiedy się nosiło cały dzień pusty plecak przy jeszcze bardziej pustym żołądku. Tymczasem spotyka nas miła niespodzianka. Grupa turystów bułgarskich, która podobnie jak my znalazła tutaj przytułek, wspólnie z mieszkańcami wioski urządziła prawdziwą serenadę pod naszą chatą. Do późna w noc brzmiały melodyjne pieśni bułgarskie wykonywane przez ten przypadkowo zebrany lecz doskonale zgrany chór. W głuchą ciszę nocy górskiej ponad uśpioną wioską, ponad rozległe połoniny leciały aż hen po turnie majestatycznej Rily smutne tony melodii bułgarskiej „Szto mi e miło”... Jest to ulubiona ludowa pieśń bułgarska wyrażająca radość szarego człowieka cieszącego się przyszłym beztróskim życiem, pieśń, którą słyszy się w wytwornych lokalach rozrywkowych Sofii, jak również w na ogół dzikiej wiosce górskiej, pieśń, którą z równą ochotą śpiewa student bułgarski i samotny pasterz na połoninie.

Mieszkańcy Kurtowa pochodzą z przeciwnej strony gór, z doliny Maricy. Ta wielka odległość od stałych siedzib jest powodem samowystarczalnego, niemniej prymitywnego zagospodarowania się w sezonowym osiedlu. Wcześniej z wiosną ciągną w góry rodziny z dobytkiem, ze wszelkiego rodzaju sprzętem kuchennym i odzieżą, aby przez całe lato pracować na połoninach. Poczciwe osiołki, jedyny środek lokomocji na bezdrożach górskich Rily i Rodope okazują się przy tego rodzaju przenosinach niezbędnym zwierzęciem. Taki sposób życia tej ludności, zależny od poru roku jest pozostałością i ostatnim etapem nomadyzmu.

Nazajutrz skoro świt wyruszamy z gościnnej wioski Kurtowo. Droga prowadzi coraz niżej. Kończą się już bujne połoniny, droga zapada w lasy świerkowe. Obniżanie się wysokości daje się odczuwać w postaci wzmrożonego gorąca. Tu na południowym skłonie gór słońce praży niemilosiernie, wysusza źródła, wypala trawy. Suche, głębokie doliny zasypane częściowo gruzem skalnym, zsuniętym ze zboczy, rozcinają jednolity stok górski. Krajobraz ten, na pierwszy rzut oka zakonserwowany w swoim rozwoju ulega nagłym i dużym przeobrażeniom

Fot. J. Drewniewska

Jeziora w górnym odcinku doliny Bistricy pod Musalą.

w czasie wielkich nawałnic letnich. Tutaj dopiero poznajemy, że znajdujemy się pod 42 równoleżnikiem, w kontynentalnej odmianie klimatu śródziemnomorskiego.

Stopniowo w miejsce dzikich nieużytków zjawiają się małe pólka, uprawiane przez zakwefione mahometanki. Mijamy wioskę zaopatrzoną w urządzenia wodociągowe z widocznym na górze basenem, zbierającym wodę na czas posuchy. Suchość tych okolic jest w pierwszym rzędzie uwarunkowana ich charakterem morfologicznym. Ciągną się tu bowiem pojedyncze kotliny śródgórskie szczelnie zasłonięte górami przed deszczowymi wiatrami zachodnimi. Przekraczamy właśnie jedną z takich kotlin, noszącą nazwę od głównej miejscowości położonej w jej obrębie — *J u n d o ł*. Stąd droga nasza prowadzi już wygodną doliną *L u k o w i c y*.

Lukowica jest typową rzeką dla tych suchych kotlin. Początkowo zasobna jak na tutejsze stosunki w wodę, w dół doliny posiada jej coraz mniej. W końcu nędzna już struga wodna znika z powierzchni ziemi pochłonięta przez chciwe masy żwirów granitowych i piasków. Na zboczach doliny panuje już teraz niepodzielnie spleciona i zbita w jedną całość krzaczasta roślinność południowa. Dolina rozszerza się. Jej strome zbocza stopniowo rozstępując się stwarzają coraz szersze pole widzenia. Wzrok, dotychczas błędzący po jednostajnych stokach doliny przedostaje się na zewnątrz przez rozszerzającą się z każdym krokiem bramę, ogarnia coraz większą przestrzeń. Przed nami, jak gdyby wykrojona misternie w dookoła roztaczającym się chaosie górskim trójkątna kotlina *C z e p i n o*, cel naszej wędrówki w tym dniu. Kotlina ta jest słynną z gorących źródeł. W kierunku wyzyskania tych bogactw naturalnych poszedł rozwój osiedli tej kotliny. Wzdłuż linii na której występują źródła, powstało kilka wsi rozrastających się ustawicznie z *C z e p i Ń s k ą B a n j ą*, wybitnie zdrojowiskowym miasteczkiem na czele. Wielka ilość zakładów kąpielowych wyzyskujących źródła gorące (zwanach po bułgarsku „banja”) ściąga tu corocznie kuracjuszy i letników na razie tylko z samej Bułgarii. Lepsza eksploatacja tych źródeł, połączona z od-

powiednią reklamą za granicą, może kiedyś w przyszłości stać się cennym środkiem przysparzającym bogactw Bułgarii.

Kotlina Czepino jest ostatnim etapem naszej wycieczki górskiej. Jutro zabierze nas kolejka wąskotorowa i zawiezie przez cudowny przełom Ellidere łączący kotlinę Czepino z doliną Maricy do głównej bułgarskiej linii kolejowej biegnącej wzdłuż całego państwa ze Sofii do Burgaz, którą wrócimy do kraju.

PROPORCJE GEOGRAFICZNE

Dr FRANCISZEK UHORCZAK, (Lwów).

Ilość, wielkość¹⁾ i rozmieszczenie miast w Polsce

Cz. 1-sza

Za podstawę opracowania posłużyła publikacja Głównego Urzędu Statystycznego: *Statystyka Polski, Seria C, Zeszyt 26: Drugi powszechny spis ludności z dnia 9. XII. 1931 r. — Nieruchomości i budynki w miastach*, Warszawa 1935.

Publikacja ta podaje nadto liczbę ludności w miastach. Drobne różnice w liczbie ludności miast, w stosunku do wcześniej ogłoszonych liczb tymczasowych, wynika z uwzględnienia w tej ostatniej publikacji liczby ludności obecnej, nie zaś zamieszkałej. Liczba ludności odnosi się do miast w ich granicach, według podziału administracyjnego z dnia 1. IV. 1932²⁾.

Wspomniana publikacja obejmuje dane odnoszące się do 636 miejscowości, u z n a n y c h za miasta w dniu spisu ludności (9. XII. 1931), względnie w dniu przyjętego podziału administracyjnego (1. IV. 1932).

Napisaliśmy „u z n a n y c h“ za miasta, bowiem zaliczenie wielu miejscowości do rzędu miast jest płynne, zależne zaś jest bądź to od ustroju samorządowego danej miejscowości, ustalonego odpowiednimi ustawami, bądź też od charakteru danej miejscowości, będącego wynikiem jej rozwoju (prawa historyczne), sposobu zabudowania, rodzaju zajęć ludności właściwych mieszkańcom miast (handel, przemysł, rzemiosło). Przykładem ostatniego typu miejscowości — z bardziej znanych — jest Borysław, zaliczony do miast, chociaż ustawowo, w dniu spisu ludności był wsią. Decydującym tutaj był moment przemysłowego charakteru miejscowości.

Istnieją nadto w tej dziedzinie niezgodności ustawowe. Jedna ustawa — o ustroju samorządu gminnego — zaliczyła miejscowość do rzędu miast, natomiast ustawa o sposobie zabudowania — wymienia daną miejscowość w rzędzie gmin wiejskich; są też oczywiście przypadki odwrotne.

¹⁾ Pod względem liczby ludności.

²⁾ Jedynie liczba ludności Cieszyna w naszym opracowaniu podana jest łącznie z przyłączoną do niego 1. IV. 1932 gminą wiejską Bobrek. Cytowana publikacja podaje daty dla Bobrka osobno.

Tabl. 1. Miasta w Polsce według liczby ludności.
(Według spisu z 9. XII. 1931 i podziału administracyjnego z 1. IV. 1932).

Lp.	Miasta	Ludność	Woj.	Lp.	Miasta	Ludność	Woj.	Lp.	Miasta	Ludność	Woj.
1	Warszawa	1 170 185	M.st.	57	Rybnik	23 056	Śl	114	Bochnia	12 163	Kr
2	Łódź	605 143	Łód	58	Mysłowice	22 968	Śl	115	Krasno	12 158	Lw
3	Lwów	312 829	Lw	59	Zduńska Wola	22 905	Łód	116	Sokal	12 129	Lw
4	Poznań	241 417	Poz	60	Biała	22 873	Kr	117	Katusz	12 118	St
5	Kraków	217 384	Kr	61	Tczew	22 725	Pom	118	Augustów	11 919	Bia
6	Wilno	194 858	Wil	62	Bielsko	22 247	Śl	119	Oświęcim	11 794	Kr
7	Katowice	126 572	Śl	63	Baranowicze	22 074	Now	120	Brzeżany	11 643	Tar
8	Częstochowa	116 875	Kiel	64	Sambor	21 878	Lw	121	Aleksandrów	11 558	Łód
9	Bydgoszcz	116 275	Poz	65	Jarosław	21 751	Lw	122	Mikołów	11 486	Śl
10	Lublin	110 675	Lub	66	Czeladź	21 018	Kiel	123	Kraśnik	11 463	Lub
11	Sosnowiec	109 450	Kiel	67	Suwałki	20 878	Bia	124	Dawidgródek	11 335	Pol
12	Białystok	90 755	Bia	68	Krzemieniec	19 956	Woł	125	Końskie	11 151	Kiel
13	Król. Huta	80 674	Śl	69	Skierniewice	19 793	War	126	Chelmża	11 094	Pom
14	Radom	75 435	Kiel	70	Mława	19 579	War	127	Rawa Ruska	11 061	Lw
15	Stanisławów	59 513	St	71	Ostrów Wlkp.	19 273	Poz	128	Śniatyn	10 909	St
16	Kielce	57 782	Kiel	72	Jaworzno	19 081	Kr	129	Sochaczew	10 829	War
17	Włocławek	56 005	War	73	Lida	19 062	Now	130	Bolechów	10 773	St
18	Kalisz	55 095	Łód	74	Leszno	18 857	Poz	131	Wyszków	10 769	War
19	Toruń	51 864	Pom	75	Czortków	18 210	Tar	132	Jaworów	10 724	Lw
20	Piotrków	51 183	Łód	76	Chrzanów	17 840	Kr	133	Rawicz	10 627	Poz
21	Przemyśl	49 689	Lw	77	Zakopane	17 718	Kr	134	Szydłowiec	10 584	Kiel
22	Grudziądz	48 636	Pom	78	Łowicz	17 635	War	135	Łęczyca	10 502	Łód
23	Grodno	48 520	Bia	79	Cieszyń	17 596	Śl	136	Sieradz	10 493	Łód
24	Będzin	47 574	Kiel	80	Biała Podl.	17 088	Lub	137	Nowy Targ	10 417	Kr
25	Brześć n. Bug.	47 449	Pol	81	Mieędzyrzec	16 827	Lub	138	Lipno	10 412	War
26	Pabjanice	45 611	Łód	82	Ostrów Maz.	16 761	Bia	139	Płońsk	10 400	War
27	Tarnów	44 773	Kr	83	Stonim	15 714	Now	140	Krasnystaw	10 371	Lub
28	Borysław	41 637	Lw	84	Grodzisk M.	15 701	War	141	Tomaszów L.	10 363	Lub
29	Równe	39 481	Woł	85	Tarnowskie G.	15 488	Śl	142	Konin	10 343	Łód
30	Tomaszów M.	38 081	Łód	86	Pułtusk	15 186	War	143	Nakło	10 323	Poz
31	Dąbrowa G.	37 036	Kiel	87	Otwock	14 996	War	144	Buczacz	10 295	Tar
32	Siedlce	36 367	Lub	88	Ozorków	14 978	Łód	145	Kościan	10 267	Poz
33	Tarnopol	35 654	Tar	89	Wołkowysk	14 900	Bia	146	Zdobunów	10 224	Woł
34	Łuck	35 110	Woł	90	Sanok	14 378	Lw	147	Zółkiew	10 200	Lw
35	Kołomyja	33 876	St	91	Skarżysko-K.	14 353	Kiel	148	Turka	10 122	Lw
36	Zawiercie	32 664	Kiel	92	Chojnice	14 266	Pom	149	Jaśło	10 113	Kr
37	Płock	32 633	War	93	Łuków	13 823	Lub	150	Kobryń	10 062	Pol
38	Drohobycz	32 574	Lw	94	Koło	13 767	Łód	151	Sierpc	10 051	War
39	Pińsk	32 025	Pol	95	Ciechanów	13 695	War	152	Parczew	9 942	Lub
40	Gdynia	30 399	Pom	96	Wieluń	13 197	Łód	153	Olkusz	9 929	Kiel
41	Stryj	30 388	St	97	Wołomin	13 123	War	154	Sokołów P.	9 897	Lub
42	Nowy Sącz	30 337	Kr	98	Starogard	13 121	Pom	155	Dolina	9 640	St
43	Inowrocław	30 305	Poz	99	Brzeziny	13 052	Łód	156	Aleksandr. K.	9 584	War
44	Gniezno	29 257	Poz	100	Hrubieszów	13 041	Lub	157	Nowogródek	9 560	Now
45	Chelm	28 370	Lub	101	Mińsk Maz.	13 027	War	158	Grójec	9 524	War
46	Kowel	27 750	Woł	102	Ostrołęka	12 973	Bia	159	Opatów	9 524	Kiel
47	Zgierz	26 563	Łód	103	Złoczów	12 950	Tar	160	Turek	9 417	Łód
48	Rzeszów	26 547	Lw	104	Gódek Jag.	12 851	Lw	161	Węgrów	9 413	Lub
49	Ostrowiec	25 916	Kiel	105	Jędrzejów	12 820	Kiel	162	Nowy Dwór	9 310	War
50	Żyrardów	25 067	War	106	Ostróg	12 737	Woł	163	Rawa Maz.	9 187	War
51	Łomża	24 836	Bia	107	Krotoszyn	12 723	Pom	164	Dębica	9 084	Kr
52	Pruszków	23 647	War	108	Wejherowo	12 527	Pcm	165	Staszów	9 072	Kiel
53	Włodzimierz	23 423	Woł	109	Brody	12 441	Tar	166	Opoczno	8 959	Kiel
54	Zamość	23 411	Lub	110	Dubno	12 318	Woł	167	Grajewo	8 947	Bia
55	Kutno	23 368	War	111	Horodenka	12 313	St	168	Wolbrom	8 930	Kiel
56	Radomsko	23 071	Łód	112	Chetmno	12 256	Pom	169	Kałużyn	8 874	War
				113	Ruda Pabj.	12 164	Łód	170	Delatyn	8 799	St

Lp.	Miasta	Ludn.	Woj.	Lp.	Miasta	Ludn.	Woj.	Lp.	Miasta	Ludn.	Woj.
171	Zwolen	8 767	Kiel	231	Skalat	6 952	Tar	291	Leżajsk	5 600	Lw
172	Paławy	8 757	Lub	232	Włoszczowa	6 909	Kiel	292	Kosów	5 587	St
173	Nadwórna	8 726	St	233	Peczenizyn	6 838	St	293	Wilejka	5 586	Wil
174	Luniniec	8 690	Pol	234	Siemiatycze	6 835	Bia	294	Mszczonów	5 571	War
175	Wieliczka	8 621	Kr	235	Tłumacz	6 828	St	295	Koronowo	5 566	Poz
176	Wąbrzeźno	8 604	Pom	236	Gostyń	6 813	Poz	296	Dobromil	5 538	Lw
177	Swiecie	8 592	Pom	237	Radzymin	6 782	War	297	Lubawa	5 515	Pom
178	Bełchatów	8 589	Łód	238	Przedbórz	6 778	Kiel	298	Stary Sącz	5 514	Kr
179	Kopyczyńce	8 551	Tar	239	Kęty	6 759	Kr	299	Wieruszów	5 490	Łód
180	Jarocin	8 548	Poz	240	Gorlice	6 729	Kr	300	Tuchola	5 477	Pom
181	Włodawa	8 513	Lub	241	Góra Kalw.	6 727	War	301	Koźmin	5 450	Poz
182	Żelechów	8 498	Lub	242	Łapy	6 727	Bia	302	Radziechów	5 442	Tar
183	Kłobuck	8 493	Kiel	243	Maków Maz.	6 624	War	303	Serock	5 418	War
184	Pleszew	8 466	Poz	244	Żywiec	6 590	Kr	304	Przemysław	5 414	Tar
185	Brodnica	8 395	Pom	245	Zabłotów	6 538	St	305	Zbąszyń	5 408	Poz
186	Rypin	8 350	War	246	Kostopol	6 527	Woł	306	Bóbrka	5 408	Lw
187	Wadowice	8 339	Kr	247	Łask	6 501	Łód	307	Chęciny	5 404	Kiel
188	Lubliniec	8 333	Śl	248	Nowa Wilejka	6 471	Wil	308	Radziwiłłów	5 395	Woł
189	Zychlin	8 287	War	249	Mogielnica	6 421	War	309	Nisko	5 395	Lw
190	Szamatuly	8 254	Poz	250	Miechów	6 378	Kiel	310	Kuty	5 379	St
191	Konstantynów	8 184	Łód	251	Sulejów	6 374	Łód	311	Kolno	5 287	Bia
192	Biłgoraj	8 169	Lub	252	Stolín	6 323	Pol	312	Radzyń	5 281	Lub
193	Sroda	8 076	Poz	253	Beresteczko	6 313	Woł	313	Wronki	5 246	Poz
194	Chmielnik	8 041	Kiel	254	Myślenice	6 242	Kr	314	Oborniki	5 239	Poz
195	Prużana	8 013	Pol	255	Stolpce	6 225	Now	315	Trzemeszno	5 222	Poz
196	Przasnysz	7 896	War	256	Działoszyce	6 224	Kiel	316	Mogilno	5 199	Poz
197	Kamionka Str	7 885	Tar	257	Sokołka	6 222	Bia	317	Zborów	5 175	Tar
198	Września	7 847	Poz	258	Słupca	6 205	Łód	318	Dobrzyń n. D	5 174	War
199	Kozienice	7 819	Kiel	259	Grodzisk	6 176	Poz	319	Szczuczyn	5 120	Bia
200	Gostynin	7 783	War	260	Lubaczów	6 160	Lw	320	Miedzychód	5 120	Poz
201	Czersk	7 754	Pom	261	Szekociny	6 145	Kiel	321	Iłża	5 115	Kiel
202	Trembowla	7 725	Tar	262	Zakroczym	6 093	War	322	Skala	5 098	Tar
203	Sandomierz	7 704	Kiel	263	Kozowa	6 081	Tar	323	Żnin	5 089	Poz
204	Błonie	7 654	War	264	Borszczów	6 073	Tar	324	Złoczew	5 070	Łód
205	Chodorów	7 651	Lw	265	Trebinia	6 066	Kr	325	Łosice	5 035	Lub
206	Zbaraż	7 649	Tar	266	Rogoźno	6 058	Poz	326	Busko	5 019	Kiel
207	Lubartów	7 637	Lub	267	Zambrów	6 055	Bia	327	Działdowo	5 001	Pom
208	Wągrowiec	7 563	Poz	268	Garwolin	6 052	Lub	328	Solec Kuj.	4 987	Poz
209	Skole	7 541	St	269	Dąbrowa	6 013	Kr	329	Słomniki	4 980	Kiel
210	Głębokie	7 536	Wil	270	Nasielsk	6 006	War	330	Wodzisław	4 980	Śl
211	Rohatyn	7 516	St	271	Sucha	5 992	Kr	331	Kartuzy	4 968	Pom
212	Chodzież	7 511	Poz	272	Horochów	5 990	Woł	332	Błaszki	4 967	Kiel
213	Szebrzeszyn	7 487	Lub	273	Przeworsk	5 943	Lw	333	Bełz	4 915	Lw
214	Łańcut	7 454	Lw	274	Założce	5 940	Tar	334	Stary Samb.	4 860	Lw
215	Sarny	7 452	Woł	275	Kleck	5 899	Now	335	Stryków	4 821	Łód
216	Śrem	7 384	Poz	276	Święciany	5 887	Woł	336	Wasilków	4 800	Bia
217	Pińczów	7 376	Kiel	277	Krzepice	5 876	Kiel	337	Budzanów	4 797	Tar
218	Oszmiana	7 359	Wil	278	Żory	5 863	Śl	338	Dzisiaj	4 797	Wil
219	Kościierzyna	7 355	Pom	279	Strzelno	5 850	Poz	339	Raciaz	4 789	War
220	Wierzbnik	7 350	Kiel	280	Brześć Kuj.	5 832	War	340	Mościska	4 767	Lw
221	Tyśmienica	7 294	St	281	Ostrzeszów	5 821	Poz	341	Uściług	4 764	Woł
222	Pszczyna	7 239	Śl	282	Krynki	5 797	Bia	342	Warka	4 763	War
223	Monasterzys.	7 234	Tar	283	Ołyka	5 787	Woł	343	Sadowa Wisz.	4 760	Lw
224	Nieśwież	7 228	Now	284	Podhajce	5 750	Tar	344	Ostrów	4 756	Lub
225	Kępno	7 187	Poz	285	Wolózyn	5 711	Now	345	Czarnków	4 755	Poz
226	Piaseczno	7 080	War	286	Andrychów	5 701	Kr	346	Niepolomice	4 695	Kr
227	Mielec	7 059	Kr	287	Gąbin	5 695	War	347	Ciechocinek	4 694	War
228	Janów Lub.	7 055	Lub	288	Mołodeczno	5 626	Wil	348	Ottynia	4 687	St
229	Busk	7 031	Tar	289	Komarno	5 612	Lw	349	Nowe	4 680	Pom
230	Bielsk Podl.	7 013	Bia	290	Barysz	5 605	Tar	350	Biażowa	4 654	Lw

Lp.	Miasta	Ludn.	Woj.	Lp.	Miasta	Ludn.	Woj.	Lp.	Miasta	Ludn.	Woj.
351	Kłodawa	4 644	Łód	411	Gniewkowo	3 872	Poz	471	Jordanów	3 127	Kr
352	Krynica Zdr.	4 625	Kr	412	Dubienka	3 843	Lub	472	Kolbuszowa	3 120	Lw
353	Kazimierz D.	4 599	Lub	413	Olesko	3 842	Tar	473	Dobczyce	3 119	Kr
354	Wolsztyn	4 579	Poz	414	Puck	3 837	Pom	474	Sassów	3 114	Tar
355	Wyszogród	4 550	War	415	Dąbie	3 823	Łód	475	Szadek	3 113	Łód
356	Żydaczów	4 546	St	416	Skidel	3 815	Bia	476	Golub	3 100	Pom
357	Rożyszcze	4 513	Woł	417	Rymanów	3 810	Lw	477	Strzyżów	3 062	Lw
358	Pyzdry	4 503	Łód	418	Pakość	3 806	Poz	478	Bieruń Stary	3 046	Śl
359	Praszka	4 494	Łód	419	Śmigiel	3 761	Poz	479	Chorzele	3 035	War
360	Lachowice	4 494	Now	420	Pobiedziska	3 750	Poz	480	Sejny	3 031	Bia
361	Kowal	4 485	War	421	Zdzieciół	3 747	Now	481	Tyczyn	3 020	Lw
362	Szczakowa	4 483	Kr	422	Fordon	3 733	Poz	482	Sieraków	3 017	Poz
363	Nowemiaszt	4 473	Pom	423	Swołocz	3 726	Bia	483	Niemirów	3 011	Lw
364	Kock	4 461	Lub	424	Boleszowce	3 696	St	484	Kamieniec L.	3 010	Pol
365	Winniki	4 417	Lw	425	Brzesko	3 667	Kr	485	Janowiec	3 005	Poz
366	Piwniczna	4 411	Kr	426	Nowo-Swięc.	3 665	Wil	486	Ratno	2 993	Woł
367	Gliniany	4 410	Tar	427	Sokołów	3 658	Lw	487	Muszyna	2 992	Kr
368	Kcynia	4 399	Poz	428	Pilzno	3 653	Kr	488	Supraśl	2 965	Bia
369	Halicz	4 394	St	429	Kowalewo	3 650	Pom	489	Kleczew	2 950	Łód
370	Bereza Kart.	4 393	Pol	430	Rudki	3 646	Lw	490	Mosina	2 930	Poz
371	Skoczów	4 373	Śl	431	Rożniatów	3 644	St	491	Skaryszew	2 917	Kiel
372	Mosty W.-kie	4 359	Lw	432	Uhnów	3 639	Lw	492	Dąbrowica	2 915	Woł
373	Warta	4 358	Łód	433	Buk	3 635	Poz	493	Stawiski	2 913	Bia
374	Bursztyn	4 330	St	434	Mikołajów	3 620	St	494	Brok	2 907	Bia
375	Opalenica	4 326	Poz	435	Tarnobrzeg	3 612	Lw	495	Biała Rawska	2 906	War
376	Rozdół	4 314	St	436	Stoczek	3 588	Lub	496	Choroszcz	2 905	Bia
377	Pomorzany	4 301	Tar	437	Gniew	3 564	Pom	497	Dobra	2 872	Łód
378	Brzozów	4 286	Lw	438	Szereszów	3 552	Pol	498	Bereźne	2 846	Woł
379	Rożan	4 255	War	439	Krośniewice	3 538	War	499	Dobrzyń n. W.	2 844	War
380	Brańsk	4 204	Bia	440	Proszowice	3 532	Kiel	500	Suchowola	2 830	Bia
381	Zuromin	4 200	War	441	Kruszwica	3 525	Poz	501	Jagielnica	2 828	Tar
382	Swarzędz	4 192	Poz	442	Uniejów	3 499	Łód	502	Czarny Dun.	2 783	Kr
383	Pelplin	4 190	Pom	443	Dąbrowa	3 480	Bia	503	Wysokie Lit.	2 756	Pol
384	Tuszyn	4 190	Łód	444	Raków	3 479	Wil	504	Tuchów	2 733	Kr
385	Knyszyn	4 123	Bia	445	Goniadz	3 449	Bia	505	Cieszanów	2 664	Lw
386	Maków Podh.	4 118	Kr	446	Skarszewy	3 448	Pom	506	Indura	2 650	Bia
387	Podgórz	4 115	Pom	447	Skawina	3 435	Kr	507	Lohiszyn	2 645	Pol
388	Łubomł	4 110	Woł	448	Więcbork	3 433	Pom	508	Miejska G.	2 644	Poz
389	Zaleszczyki	4 108	Tar	449	Łopatyn	3 415	Tar	509	Troki	2 633	Wil
390	Smorgonie	4 092	Wil	450	Rozwadów	3 410	Lw	510	Husiatyn	2 629	Tar
391	Grzymałów	4 083	Tar	451	Zdun	3 402	Poz	511	Poniec	2 627	Poz
392	Biecz	4 056	Kr	452	Wieleń n/Not.	3 398	Poz	512	Wiśnicz Nowy	2 622	Kr
393	Łęczna	4 036	Lub	453	Kulików	3 396	Lw	513	Golina	2 580	Poz
394	Lidzbark	4 027	Pom	454	Kszeszwice	3 391	Kr	514	Podbrodzie	2 579	Wil
395	Radziejów	4 027	War	455	Ropczyce	3 380	Kr	515	Radoszkowice	2 570	Wil
396	Ciechanowiec	4 021	Bia	456	Starosielce	3 364	Bia	516	Janów	2 563	Lw
397	Sepolno	3 990	Pom	457	Pniewy	3 359	Poz	517	Stawiszyn	2 561	Łód
398	Wysokie Maz.	3 984	Bia	458	Kostrzyn	3 348	Poz	518	Tuliszków	2 561	Łód
399	Różana	3 983	Pol	459	Zawichost	3 339	Kiel	519	Lubraniec	2 558	War
400	Rokitno	3 973	Pol	460	Przedecz	3 318	War	520	Jaryczów N.	2 554	Lw
401	Ustrzyki Dol.	3 971	Lw	461	Grybów	3 309	Kr	521	Nowy Tomysł	2 551	Poz
402	Korzec	3 955	Woł	462	Mordy	3 292	Lub	522	Głogów	2 551	Lw
403	Lesko	3 954	Lw	463	Tykocin	3 291	Bia	523	Lwówek	2 541	Poz
404	Żurawno	3 946	St	464	Kosów Pol.	3 277	Pol	524	Koniecpol	2 517	Łód
405	Zagorów	3 942	Łód	465	Szubin	3 269	Poz	525	Uniów	2 512	Lw
406	Nowe Miasto	3 919	War	466	Dokszyce	3 230	Wil	526	Łasin	2 509	Pom
407	Chyrów	3 912	Lw	467	Zabłudów	3 162	Bia	527	Stęszew	2 493	Poz
408	Rudnik	3 898	Lw	468	Głowno	3 153	Łód	528	Slesin	2 487	Łód
409	Podwołocz.	3 897	Tar	469	Bohorodczany	3 149	Łód	529	Sulmierzyce	2 477	Poz
410	Janów Podl.	3 896	Lub	470	Mikulicze	3 140	Tar	530	Nieszawa	2 473	War

Lp.	Miasta	Ludn.	Woj.	Lp.	Miasta	Ludn.	Woj.	Lp.	Miasta	Ludn.	Woj.
531	Odolanów	2 472	Poz	567	Druskieniki	2 062	Bia	602	Żerków	1 566	Poz
532	Łabiszyn	2 469	Poz	568	Borek	2 045	Poz	603	Golańcz	1 468	Poz
533	Miłostaw	2 466	Poz	569	Kleszczele	2 031	Bia	604	Wysoka	1 463	Poz
534	Zabno	2 459	Kr	570	Sokoły	2 026	Bia	605	Wyśmierzyce	1 433	Kiel
535	Rajgród	2 443	Bia	571	Rakoniewice	2 019	Poz	606	Mikstat	1 420	Poz
536	Miasteczko	2 407	Śl	572	Niżankowice	2 010	Lw	607	Brzostek	1 398	Kr
537	Kórnik	2 399	Poz	573	Rychwał	2 007	Łód	608	Czarniejewo	1 392	Poz
538	Radomyśl W.	2 396	Kr	574	Radzyn	1 998	Pom	609	Mielnik	1 388	Bia
539	Mrocza	2 393	Poz	575	Strumień	1 984	Śl	610	Ryczywół	1 381	Poz
540	Kańczuga	2 372	Lw	576	Wilamowice	1 972	Kr	611	Suraz	1 377	Bia
541	Krobia	2 371	Poz	577	Budzyń	1 954	Poz	612	Odelsk	1 373	Bia
542	Kobylin	2 358	Poz	578	Sieniawa	1 953	Lw	613	Rydzyzna	1 370	Poz
543	Murów. Gośl.	2 350	Poz	579	Szamocin	1 938	Poz	614	Zaniemyśl	1 334	Poz
544	Nowogród	2 350	Bia	580	Piaski	1 879	Poz	615	Święciechowa	1 334	Poz
545	Jazłowiec	2 333	Tar	581	Witkowo	1 828	Poz	616	Uście Solne	1 330	Kr
546	Bojanowo	2 332	Poz	582	Chodecz	1 824	War	617	Ostroróg	1 301	Poz
547	Terespol	2 323	Lub	583	Kamień Pom.	1 820	Pom	618	Narew	1 298	Bia
548	Drhiczyn nB.	2 309	Bia	584	Górzno	1 806	Pom	619	Bnin	1 296	Poz
549	Łobżenica	2 293	Poz	585	Baranów	1 803	Lw	620	Powidz	1 256	Poz
550	Wozniki	2 265	Śl	586	Obrzycko	1 778	Poz	621	Gębice	1 251	Poz
551	Lubień	2 256	War	587	Skoki	1 775	Poz	622	Mieścisko	1 241	Poz
552	Skalbierz	2 236	Kiel	588	Krzywiń	1 730	Poz	623	Miasteczko	1 218	Poz
553	Radymno	2 235	Lw	589	Krakowiec	1 714	Lw	624	Szczerczec	1 210	Lw
554	Limanowa	2 216	Kr	590	Sarnowa	1 712	Poz	625	Dobrzyca	1 178	Poz
555	Jedwabne	2 172	Bia	591	Łanckorona	1 697	Kr	626	Stara Sól	1 147	Lw
556	Zator	2 172	Kr	592	KłECKO	1 695	Poz	627	Rogowo	1 142	Poz
557	Boćki	2 163	Bia	593	Raszków	1 691	Poz	628	Rychtal	1 128	Poz
558	Dukla	2 159	Lw	594	Grabów	1 680	Poz	629	Nowe M. n.W.	1 077	Poz
559	Uście	2 144	Poz	595	Jutrosin	1 669	Poz	630	Rostarzewo	992	Poz
560	Sędziszów	2 138	Kr	596	Wyrzysk	1 642	Poz	631	Książ	926	Poz
561	Margonin	2 136	Poz	597	Wielichowo	1 630	Poz	632	Władysławów	915	Łód
562	Czempin	2 108	Poz	598	Ciecna	1 596	Poz	633	Gąsawa	892	Poz
563	Kalwaria Zeb.	2 105	Kr	599	Pogorzela	1 595	Poz	634	Jaraczew	839	Poz
564	Ciechów	2 097	Kr	600	Nowy Dwór	1 586	Bia	635	Rynarzewo	688	Poz
565	Barcin	2 094	Poz	601	Dolsk	1 579	Poz	636	Kopanica	640	Poz
566	Wojnicz	2 068	Kr								

Łusty druk — Łódź — oznacza miasta wojewódzkie, kursywa — Częstochowa — oznacza miasta powiatowe.

Skróty nazw województw:

Bia = Białostockie	Lw = Lwowskie	Pom = Pomorskie	Tar = Tarnopolskie
Kiel = Kieleckie	Łód = Łódzkie	Poz = Poznańskie	War = Warszawskie
Kr = Krakowskie	Now = Nowogródzkie	St = Stanisławowskie	Wil = Wileńskie
Lub = Lubelskie	Pol = Poleskie	Śl = Śląskie	Woł = Wołyńskie

13. Król. Huta z przyłączonymi miejscowościami Chorzów i Nowe Hajduki — obecnie Chorzów — liczy 102,4 tys. mieszkańców.

40. Gdynia — według spisu z r. 1936 — liczy 83,8 tys. mieszk.

(Liczby dla Chorzowa i Gdyni z „Małego Roczn. Statyst. r. 1936“).

Zniesiono miasta:

Wojew. białostockie: Boćki, Mielnik, Narew, Nowy Dwór, Odelsk.

„ krakowskie: Brzostek, Ciechów, Czarny Dunajec, Łanckorona, Uście Solne, Wiśnicz Nowy, Wojnicz. Woj. lwowskie: Niżankowice, Stara Sól, Ulanów.

„ łódzkie: Władysławów. Woj. poleskie: Łohiszyn, Szereszów.

„ poznańskie: Bnin, Budzyń, Dobrzyca, Gąsawa, Gębice, Jaraczew, Kopanica, Mieścisko, Nowe Miasto n. Wartą, Obrzycko, Piaski, Powidz, Rogowo, Rostarzewo, Rychtal, Ryczywół, Rynarzewo, Święciechowa, Zaniemyśl.

Zaliczono do rzędu miast:

Wojew. pomorskie: Skórcz. Wojew. śląskie: Siemianowice Śląskie. Wojew. tarnopolskie: Chorostków, Mielnica, Łuste Miasto. Wojew. łódzkie: Podgębice.

Tabl. 2.
Miasta w Polsce w r. 1931. — Wykaz alfabetyczny do Tabl. 1.

Miasta	L. p. w Tabl. 1	Miasta	L. p. w Tabl. 1	Miasta	L. p. w Tabl. 1	Miasta	L. p. w Tabl. 1	Miasta	L. p. w Tabl. 1
Aleksandrów	121	Ciechanów	95	Grudziądz	22	Kostrzyn	458	Miejska Górka	508
Aleksandrów		Ciechocinek	347	Grybów	461	Kościan	145	Mielec	227
Kujawski	156	Cieszanów	505	Grzymałów	391	Kościerzyna	219	Mielnik	609
Andrychów	286	Cieszyn	79	Halicz	369	Kowal	361	Mieścisko	622
Augustów	118	Ciężkowice	564	Horochów	272	Kowalewo	429	Miedzychód	320
Baranowicze	63	Czarnków	345	Horodenka	111	Kowel	46	Międzyrzecz	81
Baranów	585	Czarny Dunajec	502	Hrubieszów	100	Kozienice	199	Mikołajów	434
Barcin	565	Czeladź	66	Husiatyn	510	Kozowa	263	Mikołów	122
Barysz	290	Czerniejewo	608	Rza	321	Koźmin	301	Mikstat	606
Bełchatów	178	Czempin	562	Indura	506	Kórnik	537	Mikulńce	470
Bełz	333	Czersk	201	Inowrocław	43	Kraków	589	Miłosław	533
Bereśczecko	253	Częstochowa	8	Jagielnica	501	Krasnystaw	5	Mińsk	
Bereza		Czortków	75	Janowiec	485	Kraśnik	140	Mazowiecki	101
Kartuska	370	Dawidgródek	124	Janów	516	Krobia	123	Miawa	70
Bereźne	408	Dąb	415	Janów Lubelski	228	Krosno	541	Mogielnica	249
Będzin	24	Dąbrowa	443	Janów Podlaski	410	Krośnice	115	Mogilno	316
Biała	60	Dąbrowa	269	Jaraczew	634	Krośniewice	439	Mołodeczno	288
Biała Podlaska	80	Dąbrowa		Jarocin	180	Królewska Huta	107	Monasterzyska	223
Białystok	495	Górnica	31	Jarostaw	65	Kruszwica	131	Mordy	462
Biecz	12	Dąbrowica	492	Jaryczów Nowy	520	Krynki	441	Mosina	490
Bielsko	392	Delatyn	170	Jasło	149	Krzynica-Zdrój	352	Mosty Wielkie	372
Bielski Podlaski	230	Dębica	164	Jaworów	132	Krynki	282	Mościska	340
Bielsko	62	Dobczyce	473	Jaworzno	72	Krzemień	68	Mrocza	539
Bieruń Stary	478	Dobra	497	Jazłowiec	545	Krzepice	277	Mszczonów	294
Biłgoraj	192	Dobromil	296	Jedwabne	555	Krzyszowice	454	Murwana	
Białski	332	Dobrzyca	625	Jędrzejów	105	Krzywiń	588	Goślina	543
Białzowa	350	Dobrzyca		Jordanów	471	Książ	631	Muszyna	487
Błonie	204	n. Drwęca	318	Jutrosin	595	Kulikow	453	Mysłowice	58
Bnin	619	Dobrzyń	499	Kalisz	18	Kutno	55	Myślenice	254
Bochnia	114	n. Wisłą	466	Kalwaria	563	Kuty	310	Nadworna	173
Boćki	557	Dokszyce	155	Kalusz	117	Lachowice	360	Nakło	143
Bohorodczany	469	Dolina	601	Kalszyn	169	Lesko	493	Narew	618
Bojanowo	546	Dolice		Kamieniec	484	Leszno	74	Nasielsk	270
Bolechów	130	Drohiczyń	548	Litewski.		Leżajsk	291	Niemirów	483
Boiszwowce	424	n. Bugiem	38	Kamień	583	Lida	73	Niepolomice	346
Borek	568	Drohobycz	567	Pomorski		Lidzbark	394	Nieszawa	224
Borszczów	264	Druskiéniki	412	Kamionka	197	Limanova	554	Nieswież	309
Borysław	306	Dubno	110	Strumikowa	540	Lipno	138	Nisko	572
Bóbrka	380	Dukla	558	Kańczuga	531	Lubaczów	260	Nizankowice	248
Brańsk	185	Działdowo	327	Kartuzy	7	Lubartów	207	Nowa Wilejka	349
Brodnica	109	Działoszyce	256	Katowice		Lubawka	297	Nowa Sącz	248
Brody	494	Działna	338	Kazimierz	353	Lubień	551	Nowe Miasto	406
Brześć	425	Fordon	268	Kcynia	368	Lublin	10	Nowe Miasto	629
n. Bugiem	25	Garwolin	287	Kępno	225	Lubliniec	188	n. Wartą	363
Brześć		Gąbin	633	Kępy	239	Luboml	388	Nowemiaszt	544
Kujawski	980	Gąsawa	40	Kielce	16	Lubraniec	519	Nowogród	157
Brzeziny	99	Gdynia	621	Kiełce	275	Lwów	3	Nowogrodziec	426
Brzeźany	120	Gębice	367	Kleczew	489	Lwówek	523	Nowosieclany	600
Brzostek	607	Gliniany	210	Kleszczew	569	Łabyszyn	532	Nowy Dwór	162
Brzozów	378	Głogów	522	Klecko	592	Łańcut	214	Nowy Dwór	42
Buczacz	144	Głowno	468	Kłobuck	183	Lapy	242	Nowy Sącz	137
Budzanów	337	Gniew	437	Kłodawa	351	Łasin	526	Nowy Targ	521
Budzyń	577	Gniewkowo	411	Kobryń	385	Łask	247	Nowy Tomyśl	314
Buk	433	Gniezno	44	Kobylin	150	Łęczna	239	Oborniki	586
Bursztyn	374	Goniadz	445	Kobylin	542	Łęczyca	393	Obrzycko	612
Busk	229	Golina	513	Kock	364	Łobżenica	549	Odołanów	531
Busko	326	Golub	476	Kolbuszowa	472	Łohiszyn	507	Olesko	413
Bydgoszcz	9	Golańcz	603	Kolno	311	Łomża	51	Olkusz	153
Chełm	45	Gorlice	240	Koło	94	Łopatyn	449	Ołyka	283
Chełmno	112	Gostynin	200	Kolomyja	35	Łosice	325	Opalenica	375
Chełmża	126	Gostyń	236	Komarno	289	Łowicz	78	Opatów	159
Chełciny	307	Góra Kalwaria	241	Konieczpol	524	Łódź	2	Opoczno	166
Chmielnik	194	Górzno	584	Konin	142	Łuck	34	Oświęcim	598
Chodzież	582	Grabów	594	Konstantynów	191	Łuków	93	Ostrołęka	102
Chodów	205	Grajewo	167	Końskie	125	Luniniec	174	Ostrórog	617
Chodzież	212	Grodno	23	Kopania	636	Maków	243	Ostrowiec	49
Chojnice	92	Grodzisk	259	Kopyczyńce	179	Mazowiecki		Ostrów	106
Choroszcz	496	Grodzisk		Koronowo	295	Mazowiecki	386	Ostrów	344
Chorzele	479	Grodzisk		Korzec	402	Podhalański	361	Ostrów	82
Chrzanów	76	Gródek	84	Kosów	292	Margonin	623	Ostrów	
Chyrów	407	Jagieliński	104	Kosów Poleski	464	Miasteczko	536	Wielkopolski	71
Ciechanowiec	396	Grójec	158	ostopol	246	Miasteczko	250	Ostrzeszów	281

Miasta	L. p. w Tabl. I	Miasta	L. p. w Tabl. I	Miasta	L. p. w Tabl. I	Miasta	L. p. w Tabl. I	Miasta	L. p. w Tabl. I
Oszmiana	218	Raszków	593	Siemniki	329	Tarnobrzeg	435	Wojnicz	566
Oświęcim	119	Ratno	486	Stonim	83	Tarnopol	33	Wolbrom	168
Ottynia	348	Rawa		Stupca	258	Tarnowskie		Wolsztyn	354
Otwork	87	Mazowiecka	163	Smorgonie	390	Óró	85	Wołkowysek	89
Ozorków	88	Rawa Ruska	127	Sochaczew	129	Tarnów	27	Wołomin	97
Pabjanice	26	Rawicz	133	Sokal	116	Tczew	61	Wołożyn	285
Pakość	418	Rogowo	627	Sokołów	427	Terespol	547	Woźniki	550
Parczew	152	Rogoźno	266	Sokołów		Łumacz	235	Wronki	313
Peczenizyn	233	Rohatyn	211	Podlaski	154	Tomaszów		Września	198
Pelplin	383	Rokitno	400	Sokoły	570	Łubelski	141	Wyrzysk	596
Piaseczno	226	Ropczyce	455	Sokołka	257	Tomaszów		Wysoka	604
Piaski	580	Rostarczewo	630	Solec Kujawski	328	Mazowiecki	30	Wysokie	
Pilzno	428	Rozdół	376	Sosnowiec	11	Toruń	19	Litewskie	503
Pińczów	217	Rozwadów	450	Stanisławów	15	Trembowla	202	Wysokie	
Pińsk	39	Rozan	379	Stara Sól	626	Troki	509	Mazowieckie	398
Piotrków	20	Rozniatów	431	Starogard	98	Trzebinia	265	Wyszków	131
Piwniczna	366	Rozyszcze	357	Starosielce	456	Trzemeszno	315	Wyszogród	355
Pleszew	184	Równe	29	Stary Sambor	334	Tuchola	300	Wysmierzyce	605
Płock	37	Różana	399	Stary Sącz	298	Tuchów	504	Zabłotów	245
Płońsk	139	Ruda		Staszów	165	Tuliszków	518	Zabudów	467
Pniewy	457	Pabjanicka	113	Stawiski	493	Turek	160	Zagórow	405
Pobiedziska	420	Rudki	430	Stawiszyn	517	Turka	148	Zakopane	77
Podbrodzie	514	Rudnik	408	Stęszów	527	Tuszyń	384	Zakroczym	262
Podgórz	387	Rybnik	57	Stoczek	436	Tyczyn	481	Zaleszczyki	389
Podhajce	284	Rychtal	628	Stolin	252	Tykocin	463	Założce	267
Podwoleczyska	409	Rychwał	573	Stołpce	255	Tysmienica	221	Zambrów	274
Pogorzela	599	Ryczywół	610	Strumień	575	Uhnów	432	Zamość	54
Pomorzanyn	377	Rydzyna	618	Stryj	41	Ujście	559	Zaniemyśl	614
Poniec	511	Rymanów	417	Stryków	335	Ulanów	525	Zator	556
Powidz	620	Rynarzewo	635	Strzelno	279	Uniejów	442	Zawichost	459
Poznań	4	Rypin	186	Strzyżów	477	Ustrzyki Dolne	401	Zawiercie	36
Praszka	359	Rzeszów	48	Sucha	271	Uście Solne	616	Zbaraż	206
Proszowice	440	Sambor	64	Suchowola	500	Uściąg	341	Zbąszyń	305
Pruszków	52	Sandomierz	203	Sulejów	251	Wadowice	187	Zborów	317
Prużana	195	Sanok	90	Summierzyce	529	Warka	342	Zdobunów	146
Przasnysz	196	Sarnowa	590	Supraśl	488	Warszawa	1	Zduny	451
Przedbórz	238	Sarny	215	Suraz	611	Warta	373	Zduńska Wola	59
Przedecz	460	Sassów	474	Suwałki	67	Wasilków	336	Zdźmierów	421
Przemyśl	21	Sądowa Wisznia	343	Swarzędz	382	Wąbrzeźno	176	Zgierz	47
Przemysłany	304	Sejny	480	Świsłocz	423	Wągrowiec	208	Złoczew	324
Przeworsk	273	Serock	303	Szadek	475	Wejherowo	108	Złoczów	103
Pszczyna	222	Sędziszów	560	Szamocin	579	Węgrów	161	Zwoleń	171
Puck	414	Sępólno	397	Szamotuły	190	Wieleń		Zabno	534
Puławy	172	Siedlce	32	Szczakowa	362	n. Notecią	452	Żelechów	182
Pułtusk	86	Siemiatycze	234	Szczekociny	213	Wielichowo	597	Żerków	602
Pyzdry	358	Siemawa	578	Szczercz	624	Wieluń	96	Żnin	323
Racław	339	Sieradz	136	Szczuczyn	319	Wieruszów	299	Żory	278
Radom	14	Sieraków	482	Szereszów	438	Wierzbok	448	Żóikiew	147
Radomsko	56	Sierpc	151	Szubin	465	Włocławek	576	Żurawno	404
Radomyśl		Skalbierz	552	Szydlowiec	134	Wilejka	293	Żuromin	381
Wielki	538	Skała	322	Ślesin	528	Wiłno	6	Zychlin	189
Radoszkowice	515	Skałat	231	Śmigiel	419	Wiśnicz Nowy	512	Żydaćzów	356
Radymno	553	Skarszewy	446	Śniatyn	128	Witkowo	581	Żyrardów	50
Radziechów	302	Skaryszew	491	Śrem	216	Władysławów	632	Żywiec	244
Radziejów	395	Skarżysko-		Środa	193	Włodawa	181		
Radziwiłłów	308	Kamienna	91	Świecie	177	Włodzimierz	53		
Radzymin	237	Skawina	447	Świętiany	276	Włoszczowa	232		
Radzyn	574	Skiel	416	Święciechowa	615	Wodzisław	330		
Radzyń	312	Skierniewice	69						
Rajgród	535	Skoczów	371						
Rakoniewice	571	Skoki	587						
Raków	444	Skole	209						

Jak widzimy zatem, zaliczenie jakiejś miejscowości — niezawsze zresztą należącej do małych — do rzędu miast, jest sprawą często dość skomplikowaną, będącą wynikiem wielu, różnorodnych czynników, a raczej pewnych trudności i powikłań, nastęrczanych przez życie i rozwój danej miejscowości. Nie jest tu decydującą w danym momencie wyłączenie ani ustawa taka czy inna, niejednokrotnie niedostosowana jeszcze do biegu życia, ani liczba ludności, ani jej zajęcia.

Taki, jak gdyby nieuporządkowany pozornie stan, będący jednakże

wynikiem procesów rozwojowych, co pewien czas reguluje ustawa. Już po spisie z 1931 r. nastąpiły zmiany w zaliczeniu pewnych miejscowości do rzędu miast. Z uwzględnionych w naszym opracowaniu 636 miast, zostało 36 przeniesionych³⁾ do rzędu gmin wiejskich (wsi, ewentualnie miasteczek), oraz 3 gminy wiejskie wyniesione do rzędu miast. Obecnie są zatem w Polsce 603 miasta. Jednak w opracowaniu niniejszym przyjęto stan miast z 1. IV. 1932, ze względu na jednolity materiał statystyczny, zawarty w wymienionej publikacji, przedstawiający pewien stan naturalnego rozwoju zjawiska, przed późniejszą zmianą.

Utarło się powszechnie określać **wielkość** miast według liczby ich ludności. Jest to — zdawałoby się — wartość, dostatecznie charakteryzująca dane skupisko ludności. Wiemy jednak, że **wielkość** miasta, w sensie jego **znaczenia**, a nawet charakteru zewnętrznego jako ośrodka miejskiego, nie jest ściśle związana z wielkością liczby mieszkańców. Zależna ona może być od wielu, rozmaitych czynników.

W wyglądzie zewnętrznym miasta wchodzić będzie w grę: sposób zabudowania — luźny (małomiasteczkowy lub podmiejski), zwarty, blokowy (domami wielopiętrowymi), wyrazi się to w różnej **liczbie budynków**, mieszczących daną ilość mieszkańców; zaopatrzenie miasta w urządzenia cywilizacyjne — kanalizację, wodociągi, gaz, elektryczność, nawierzchnie dróg, parki, ogrody.

Wielkość miasta pod względem znaczenia, wynika z jego udziału w życiu gospodarczym, jako siedziby instytucji finansowych, zakładów przemysłowych, jako węzła komunikacyjnego, ośrodka handlowego, siedziby władz i urzędów państwowych; dalej wchodzi w grę znaczenie w życiu umysłowym jako siedziba szkół, zakładów i instytucji naukowych, na koniec zasięg oddziaływania miasta na okolicę.

W uwzględnieniu tych wszystkich czynników, możnaby dopiero przeprowadzić wszechstronną klasyfikację miast pod względem ich „**wielkości**“; wtenczas odkrylibyśmy wiele „**wielkich**“ miast między małymi, i „**małych**“ — między wielkimi. Jaskrawym przykładem „**małości**“ w pewnej dziedzinie, była do niedawna Łódź, która nie posiadała kanalizacji i wodociągów, a i obecnie zaledwie $\frac{1}{10}$ ludności korzysta z kanalizacji, a $\frac{1}{4}$ z wodociągów (w Katowicach z wodociągów korzysta 91.5% ludności, w Poznaniu 89.5%).

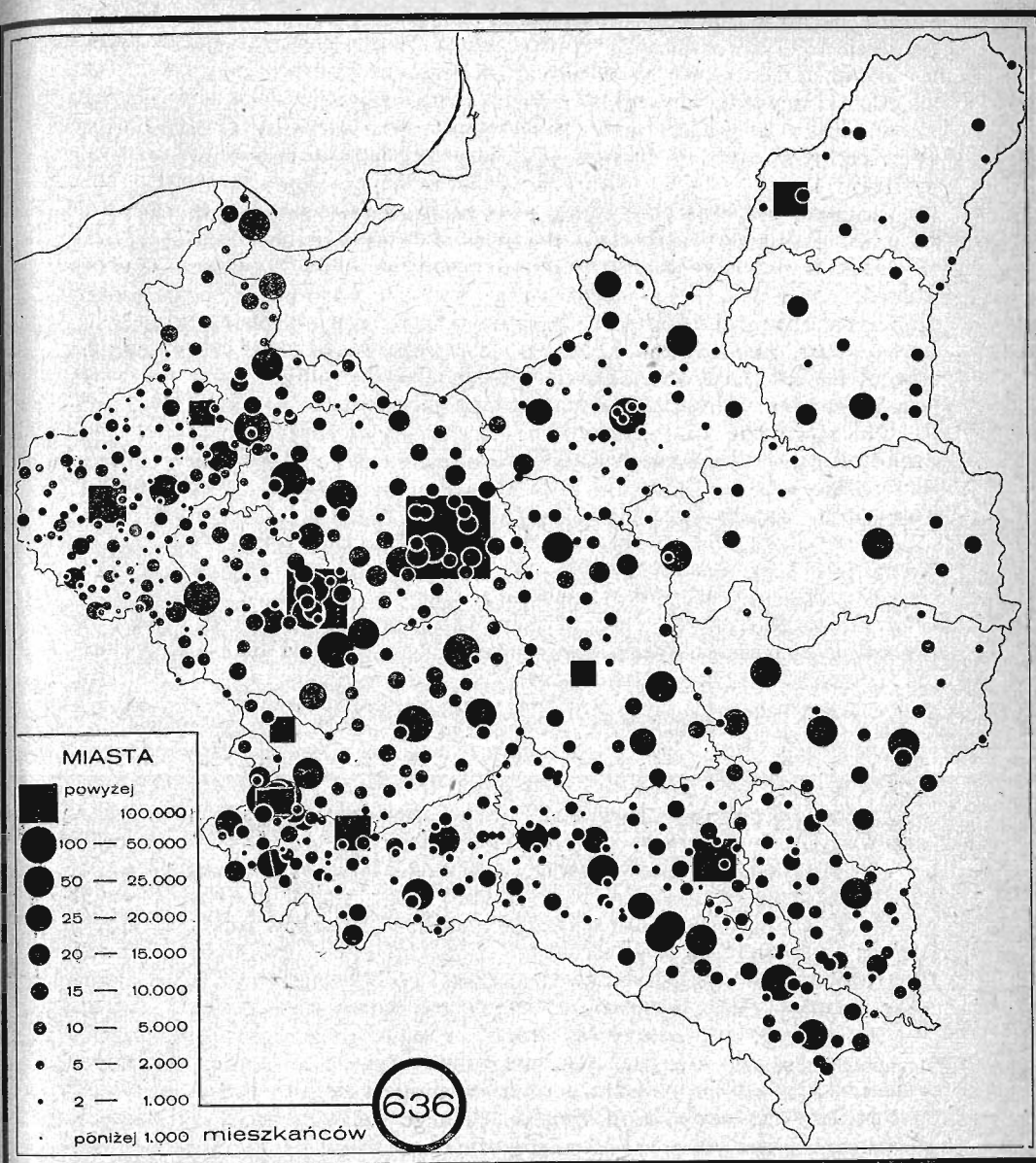
Oczywiście nie jest łatwą sprawą przeprowadzenie klasyfikacji miast, według tak wielostronnie pojętej ich wielkości.

Na początek pójdźmy według utartego, najłatwiejszego sposobu i przypatrzmy się miastom pod względem liczby ich ludności. Tabl. 1 podaje 636 miast, uporządkowanych według malejącej liczby ludności. Zdecydowaliśmy się na umieszczenie pełnego szeregu miast, ułożonych według wielkości, w przypuszczeniu, że okaże się to pożyteczne dla naszych Czytelników, tym bardziej, iż z dostępniejszych publikacji statystycznych — „Mały Rocznik Statystyczny, R. 1936” — dają tylko wykaz miast powyżej 10 000 ludności (zgrupowanych województwami) co stanowi zaledwie $\frac{1}{4}$ ogólnej liczby miast w Polsce.

Tabl. 1 zawiera: liczbę porządkową miasta według liczby ludności⁴⁾,

³⁾ Zestawienie tych miast po tabl. 1. str. 231.

⁴⁾ Z miast o równej liczbie ludności, jako pierwsze umieszczano miasto o **mniejszej** liczbie budynków, co znajdzie swoje uzasadnienie w dalszym ciągu opracowania.

Ryc. 141. Rozmieszczenie miast w Polsce według spisu ludności z 9. XII. 1931 i podziału administracyjnego z 1. IV. 1932.

Podziałka — 1:6,000.000.

Środek kwadratu lub koła odpowiada położeniu miasta. Powierzchnia kwadratów proporcjonalna do liczby ludności. Wielkość kół zróżnicowana według ich średnicy nie według powierzchni.

nazwę, liczbę ludności i skrót nazwy województwa, w obrębie którego leży miasto. Nadto różnymi typami pisma oznaczono: **tlustym** — miasta wojewódzkie, **kursywą** — miasta powiatowe⁵⁾.

Dla ułatwienia wyszukania danego miasta, dodano Tabl. 2, ułożoną w porządku alfabetycznym, zawierającą pełne brzmienia nazw miast (bez skrótów), oraz liczbę porządkową, pod którą miasto znajduje się w Tabl. 1.

Mapka, ryc. 141 daje ogólny obraz rozmieszczenia miast w Polsce. Wszystkie miasta podzielono na dziesięć klas wielkości. Miasta największe — powyżej 100 000 ludności przedstawiono za pomocą kwadratów, o powierzchni proporcjonalnej do liczby ludności. Dla uzyskania dobrej wzrokowej różnicy między znakami dalszych 9-ciu klas wielkości miast, zastosowano kółka, o dostatecznie różniące się średnicy, pozwalającej z łatwością określić klasę wielkości miasta.

Podział na klasy wielkości jest oczywiście dość mechaniczny, najczęściej stosowany w tej dziedzinie. Zestawmy te klasy wielkości i spróbujmy dostosować do nich określenia słowne, które ułatwią nam później powoływanie się na daną klasę wielkości miast:

1.	powyżej 100.000	—	miasta największe
2.	100.000— 50.001	—	„ wielkie
3.	50.000— 25.001	—	„ średnio wielkie
4.	25.000— 20.001	}	„ średnie
5.	20.000— 15.001		
6.	15.000— 10.001	—	„ średnio małe
7.	10.000— 5.001	—	„ małe
8.	5.000— 2.001	}	„ najmniejsze
9.	2.000— 1.001		
10.	poniżej 1.000	—	„

Pod względem rozmieszczenia miast możemy podzielić Polskę na cztery wielkie dziedziny:

1. **wielkopolsko-kujawska** — duże zagęszczenie miast, z wyraźną przewagą liczbową miast małych i najmniejszych;

2. **pomorsko-środkowo-polska, z poddziedziną białostocką** — mniejsza gęstość miast, z bardzo małą ilością miast najmniejszych, z wyjątkiem województwa białostockiego — o dużej liczbie miast najmniejszych; dość znaczna liczba miast od średnich do wielkich; skupienia miast podwarszawskie i łódzkie;

3. **północno-wschodnia** (cztery województwa wschodnie) — bardzo mała gęstość miast, z przewagą miast małych;

4. **południowa** — zagęszczenie miast pośrednie między wielkopolskiem, a środkowo-polskiem, z przewagą miast najmniejszych w wojew. lwowskim i krakowskim i małych w stanisławowskim i tarnopolskim.

Pozostawiając szczegółowe omówienie rozmieszczenia miast do dalszego ciągu opracowania, w którym przedstawimy rozmieszczenie miast według poszczególnych klas wielkości i według województw, spodziewamy się, że Tabl. 1 i mapka nasuną Czytelnikom napewno wiele interesujących spostrzeżeń.

(C. d. n.).

⁵⁾ Miasta będące siedzibą starostw, nie zaś miasta, od których bierze nazwę powiat: np. iłżecki — starostwo w Wierzbniku itp., Kilka siedzib starostw mieści się w miasteczkach, nie uwzględnionych oczywiście w naszym wykazie.

ZAPISKI

OTWARCIE SCHRONISKA TURYSTYCZNEGO NA OSTROWIE LEDNIC-KIM. Z nad wód jeziora Lednicy (8 km na zachód od Gniezna) wznoszą się dwie wyspy: większa zwana Ostrowem i mniejsza — Ledniczką. Wyspa Ostrów wzbudza zainteresowanie turystów z tego powodu, że oglądać można na niej ruiny zamku i kościoła zbudowanego przez Mieszka I. W tym to zamku przyjmował Bolesław Chrobry cesarza niemieckiego Ottona, gdy ten wybrał się z pielgrzymką do grobu św. Wojciecha. Dla wygody zwiedzających tak ciekawy zabytek Oddział Pol. Tow. Tur.-Krajozn. w Gnieźnie wybudował na Ostrowie Lednickim schronisko. Dodać warto, że w pobliżu Ostrowu Lednickiego znajduje się druga miejscowość, wzbudzająca dziś ogólne zainteresowanie, mianowicie wieś Biskupin, ze słynnymi już na całą Europę wykopaliskami osady bagiennej.

SZKOCKA EKSPEDYCJA NAUKOWO-FILMOWA W POLSCE. Do portu gdyńskiego zawinął angielski yacht „Rosalind”. Przybyło na nim 8 osób, z których 4 stanowi załogę yachtu, 4 zaś ekspedycję naukowo-filmową. Ekspedycja ma na celu z jednej strony propagandę Szkocji, z drugiej zaś robienie reportażu filmowego ze zwiedzanych krajów, dla użytku angielskich sfer pedagogiczno-naukowych. Po zwiedzeniu Gdyni z jej okolicami, ekspedycja udała się do ważniejszych i ciekawszych miejscowości Polski, wszędzie dokonując zdjęć filmowych.

Po zwiedzeniu Polski, ekspedycja uda się w dalszą podróż przez Gdynię, morze Północne, morze Śródziemne, morze Czerwone, ocean Indyjski, Australię, ocean Spokojny, San Francisco, kanał Panamski, Stany Zjednoczone, Atlantyk do Anglii.

Prace ekspedycji będą trwać 4 i pół lat. Podróż swą rozpoczął „Rosalind” 30 maja b. r. wypływając z portu Glasgow.

UMOWA POLSKO-SZWEDZKA O EKSPORT WĘGLA. W wyniku rokowań prowadzonych między Polską a Szwecją o eksport węgla, Szwecja odbierać będzie węgiel polski w 47% swego zapotrzebowania. Po obliczeniu przyjąć można, że eksport węgla polskiego do Szwecji w okresie od 1 sierpnia b. r. do końca 1937 r. wyniesie prawdopodobnie około 3 milionów ton.

Jedną z pism szwedzkich zaznacza, że na skutek niewykorzystania przez Anglię całej przyznanej kwoty odbioru węgla, z powodu powolnej jego dostawy, przewidywana jest pewna kontrola, tak by węgiel polski i angielski w handlu detalicznym, był sprzedawany w odpowiadającym umowom z eksporterami stosunku.

WZROST EKSPORTU POLSKIEGO. W ostatnich czasach wzmożył się dość silnie nasz handel morski z portami Ameryki Południowej. Eksport rur, maszyn włókienniczych i dykty wzrósł w roku bieżącym o 70%. Skutkiem zerwania stosunków Urugwaju z Z. S. S. R. pozbyliśmy się na tamtejszym rynku groźnego współzawodnika w handlu drzewem i dyktą, które obok żelaza stanowią główny artykuł naszego wywozu do tego kraju. Republice Chile dostarczamy parafiny i karbidu, ostatnio zaś Boliwia zamówiła w Białymstoku partię koców i płaszczy dla swej armii. Urucho mienie stałej linii żeglugowej między Gdynią a portami krajów Ameryki łacińskiej z pewnością ożywi z nimi naszą wymianę handlową.

CZECHOSŁOWACJA — PAŃSTWO ZANIKAJĄCE. Wedle danych statystycznych, podanych pod takim tytułem przez „Lekarza Polski”, przyrost naturalny ludności w Czechosłowacji spadł — i jest przeszło o połowę mniejszy niż w r. 1923. Liczba zgonów utrzymała się prawie na jednakowym poziomie, podczas gdy liczba zawieranych małżeństw i żywych urodzeń spada systematycznie.

Jeśli procesy te nie ulegną zmianie, po 20 latach ludność Czechosłowacji zacznie wymierać.

PRZYWÓZ I WYWÓZ Z GDYNI DROGAMI RZECZNYMI. Mimo złego stanu dróg rzecznych w Polsce, obroty handlowe Gdyni z resztą Polski za pośrednictwem rzek i kanałów wzrastają powoli ale stale. Oto gdy w r. 1931 przywieziono na berlinkach do Gdyni z głębi kraju wszystkiego nieco ponad 24 000 tonn towarów, to w roku 1935 notujemy już okragło 84 000 tonn towarów w przywozie. Wśród towarów przywożonych drogami wodnymi do Gdyni pierwsze miejsce zajmuje cukier, który z cukrowni mazowieckich, kujawskich i poznańskich przez Gdynię skierowany zostaje za granicę. Drugie miejsce pod względem ilości posiada mąka, soda i wyroby metalowe.

Równocześnie jeszcze poważniej wzrasta wywóz towarów z Gdyni Wisłą, w głąb kraju, który w r. 1931 wynosił 4,5 tysiąca tonn, a w roku 1935 już okragło 47 tysięcy tonn. Wśród nich najpoważniejsze miejsce zajmuje łuszczony ryż, dalej tłuszcz zwierzęcy i roślinny, skóry, garbniki, miedź, wełna, żywica, kauczuk, świeże owoce, kakao itd.

Przewozy drogami rzecznymi pomiędzy krajem a Gdynią wzrastałyby znacznie prędzej, gdyby sieć śródlądowych dróg wodnych w Polsce była należycie uporządkowana.

BILANS EMIGRACJI POLSKIEJ W R. 1935. W roku 1935 wyemigrowało z Polski 53 804 osób, wróciło zaś 53 438. Wielka liczba reemigrantów została wywołana przymusowym wysiedleniem robotników z Francji, skąd wróciło w roku ubiegłym 35 451 osób.

Bardzo silnie wzmógł się ruch emigracyjny do Paragwaju, wynosząc 1 133 osób, wobec 31 w roku poprzednim.

Zadowalająco też przedstawia się wychodźstwo sezonowe do Łotwy, która w okresie letnim dała zatrudnienie 16 106 robotnikom polskim, rekrutującym się w przeważającej części z województwa wileńskiego, oraz w niewielkiej ilości z województwa nowogrodzkiego i lubelskiego.

Wśród emigrantów zamorskich (34 623 osób), ogromną większość stanowi element żydowski 30 249 osób. Skutkiem tego, największa ilość emigrantów przypada na Palestynę, potem na Argentynę, Kanadę, Brazylię, Stany Zjednoczone, Paragwaj, Urugwaj i Kubę.

Ruch emigracyjny spowodował procentowe zwiększenie się żywołu polskiego, zwłaszcza w dzielnicach zachodnich i południowych.

ZAMÓWIENIA PERUWIAŃSKIE W POLSCE. Warszawskie fabryki włókiennicze otrzymały od republiki Peru zamówienie na dostawę płótna żaglowego. Pierwotnie zamówienia te mieli wykonać Włosi, z chwilą jednak zastosowania sankcyj przekazano je fabrykom polskim.

ELEKTRYFIKACJA POLESIA. W ciągu ostatnich kilku lat widoczny jest postęp w dziedzinie elektryfikacji Polesia. W roku bieżącym przystąpiono do budowy w Brześciu n. Bugiem pierwszej na Polesiu paroturbinowej elektrowni o mocy 1 600 kilowatów. W Tomaszówce uruchomia się elektrownię, z której prądu będzie korzystać wieś Orchowo. Również projektowane są elektrownie w Lubaszowie, Szeszowie i Żabince.

POKLADY WĘGLA BRUNATNEGO W POZNAŃSKIM. W pobliżu stacji Strzeszyn na linii kolejowej Poznań-Szamotuły natrafiono w czasie kopania studni na głębokości 7 m prawie 3-metrową warstwę węgla brunatnego. Próbkę tego węgla odesłano do analizy, celem zbadania jego wartości opałowej.

LINIA LOTNICZA WARSZAWA - ATENY. Polskie Linie Lotnicze „Lot” przedłużyły ostatnio bezpośrednią komunikację samolotami polskimi z Salonik do Aten.

PROJEKT NOWEJ DROGI WODNEJ. Ministerstwo Komunikacji przystąpiło do przestudiowania projektu połączenia Wisły z Wartą przez jezioro Gopło, Słezińskie, Mikozyńskie i Pątnowskie. Połączenie wodne dwóch wielkich dorzeczy kraju odegra doniosłą rolę gospodarczą, zwiększając zasięg wodnych transportów, również powiększając się możliwości sportu wodnego.

WŚRÓD KSIĄZEK

Informator Samochodowy i Turystyczny — Województwo Lwowskie. R. 1936, pod red. inż. Z. Łyszyka. Nakład i skład główny: Polskie Tow. Tur.-Krajoznawcze — Oddział Lwowski.

Informator składa się z dwu części, pierwszej poświęconej informacjom i wskazówkom o ruchu samochodowym z rozkładem jazdy autobusów, i drugiej poświęconej wskazówkom turystycznym i krajoznawczym. Z ważniejszych dla turysty działów wymienimy: Ulgi kolejowe dla członków P. T. K., Poradniki metodyczne dla organizujących wycieczki, Nabywanie map Wojskowego Inst. Geograficznego po cenach ulgowych, Najważniejsze wycieczki i miejscowości godne zwiedzenia w wojew. lwowskim, Schroniska na terenie wojew. lwowskiego.

Informator graficznie pięknie wydany, ilustrowany, uzupełnia mapą „Turystyczna mapa drogowa dla celów samochodowych” województw południowych w podz. 1:1 250 000 w trzech kolorach, z zestawieniem międzynarodowych znaków drogowych. Cena informatora (z mapą) 1.50 zł. Mapa 0.90 zł.

Dr M. Czeakańska: Wykresy i diagramy w nauczaniu geografii. Bibl. Geogr. Dydakt. Zesz. 12. Książnica-Atlas. Lwów-Warszawa. Str. 45. Zł. 1.

Autorka podaje w tej pracy rozmaite typy wykresów i diagramów, z jakimi spotyka się młodzież w geografii i omawia technikę ich wykonywania w szkole. Uwagi są tym cenniejsze, że oparte są na własnej praktyce szkolnej autorki. Zwięzłe wskazówki w sprawie stosowania wykresów w poszczególnych klasach nowego gimnazjum, oraz konkretne przykłady ćwiczeń wykresowych wraz z odpowiednimi rysunkami, podnoszą wartość dydaktyczną powyższej pracy. Niewątpliwie dziełko odda znaczne usługi nauczycielowi geografii.

Ar.

Dr B. Krygowski: „Lwą na trzęsawiska poleskie. (Lektura Geograficzna. Zesz. 1). Książnica-Atlas. Lwów-Warszawa. Str. 40. Zł. 0.70.

Książeczka ta wprowadza czytelnika w mało nam znany świat bagien poleskich i składa się z trzech zasadniczych części stanowiących każda odrębną całość. Pierwsza część — „W królestwie łosia” — jest opisem największej i najlepiej zachowanej puszczy olszowej w Polsce, drugą — „W bród przez Bagno Hałe” — i trzecia — „Wołami przez błoto” — zawierają opis przemarszu przez najgroźniejsze i największe bagno poleskie — Bagno Hałe. W opisie uwzględnione jest tło geograficzno-przyrodnicze, co pozostaje w związku z charakterem biblioteczki i jej przeznaczeniem. Książeczka ta, zawierająca pierwszy tego rodzaju opis z krainy poleskiej może oddać cenną przysługę w szkole każdego typu i stopnia. Lektura ta może być wykorzystana w trojaki sposób: przez odczytywanie ustępów na lekcjach geografii a również przyrody jako uzupełnienie lekcji, następnie jako lektura nadobowiązkowa dla młodzieży w związku z geografią, w końcu zaś materiał ilustracyjny — mapki i piękne ilustracje — może służyć do wyświetlania przez epidiaskop na lekcjach odnosnych przedmiotów.

Ar.

ŚWIAT NA SREBRNYM EKRANIE

POLESIE. Średniometrażowy reportaż M. Emera i J. Maliniaka. Widzieliśmy szereg reportaży operatorów polskich z Afryki (z polskich plantacji), z polskich okrętów, z Gdyni i Gdańska, z polskich gór, z Łowickiego, obecnie oglądamy znakomity filmowy reportaż z krainy błot, raju dzikiego zwierza i prymitywnego człowieka.

Oglądamy pracujące drugi, jedziemy statkiem po rzekach Polesia, oglądamy jarmark i „duszehubki“.

Fotografia czysta, kompozycja wybitnie artystyczna. Jest to jedyny film polski przeznaczony na Międzynarodową Wystawę Filmową w Wenecji b. r.

S. Leg.

POLSKA WYPRAWA W KORDYLIERY. Film inż. S. Osieckiego stworzony w czasie wyprawy w Andy na grupę Ramady. Od początku do końca filmu zdaje się nam, że przenieśliśmy się na inną planetę, tak odmienne od codziennej naszej rzeczywistości są te kamienne olbrzymie górskie, które tam widzimy. Film ma pierwszorzędną wartość naukową.

OD REDAKCJI.

W Nr. 7 — wrześniowym — „Zbliża i Zdaleka“, przy artykule p. Józefa Ślebodzińskiego: **Arabia budząca się potęgą Islamu** przez przeoczenie nie zaznaczono że jest to część 1-sza, względnie, że ciąg dalszy nastąpi Część 2-gą tego artykułu zamieścimy w n-rze listopadowym naszego pisma.

W tym samym numerze przeoczono kilka omyłek druku, które poprawiamy, i tak:

na str. 191 wiersz 10	od góry zamiast: Grigore-Ghica Voda-Rumunia,	
	ma być: Grigore Ghica Voda — Rumunia.	
na str. 192 wiersz 8	od góry zamiast: autobusowe	ma być: automobilowe
na str. 193 wiersz 9	od góry zamiast: N-te	ma być: IV-te
	wiersz 17 od dołu zamiast: Piotra	ma być: Piatra
	wiersz 16 od dołu zamiast: Piotra Crajutui	ma być: Piatra Craiului
na str. 194 wiersz 19	od dołu zamiast: Sinoi	ma być: Sinaia
na str. 198 wiersz 9	od dołu zamiast: ks.	ma być: dr
	wiersz 5 od dołu zamiast: lbrz Sanda	ma być: Ibn-Sauda
na str. 199 wiersz 13	od dołu zamiast: Badowie i Chadori	ma być: Badawi i Chadari
na str. 200 wiersz 7	od góry zamiast: Hiżdżaz	ma być: Hidżaz
	wiersz 2 od dołu zamiast: Sumjci	ma być: Sunnici
na str. 201 wiersz 12	od góry zamiast: Sumici	ma być: Sunnici

APARAT FOTOGRAFICZNY
KODAK B. B. Zł. 12.50

Każdy odrazu dobrym fotografem

Dostarcza

JAN BUJAK

Lwów, ul. Kopernika I. 4.

Cenniki bezpłatnie.